

RAPPORT 800

Archeologienota Beringen, Markt 7

Afbraak en heropbouw van een bestaand
Apothekersgebouw met nieuwbouwwuitbreiding

DEEL 1: Verslag van resultaten

Inge Van de Staey & Elke Wesemael
Oktober 2019

ARON-RAPPORT 800

ARCHEOLOGIENOTA BERINGEN, MARKT 7

AFBRAAK EN HEROPBOUW VAN EEN BESTAAND APOTHEKERSGEBOUW MET NIEUWBOUWUITBREIDING

Inge Van de Staey & Elke Wesemael

Tongeren
2019

Colofon

ARON rapport 800 – Archeologienota Beringen, Markt 7 – Afbraak en heropbouw van een bestaand apothekersgebouw met nieuwbouwuuitbreiding.

Erkend archeoloog:	Inge Van de Staey (OE/ERK/archeoloog/2015/00087)
Auteurs:	Inge Van de Staey & Elke Wesemael
Bijdragen:	/
Foto's en tekeningen:	ARON bvba (tenzij anders vermeld)
Wettelijk depot:	D/2019/12.651/109

ARON bvba bewaart op een beveiligde wijze enkel informatie over opdrachtgevers en initiatiefnemers met specifieke doelen. Gegevens worden niet gedeeld met derden zonder uitdrukkelijke toestemming van de opdrachtgevers of initiatiefnemers. Gegevens worden op vraag van de opdrachtgevers of initiatiefnemers aangepast of gewist.

Op de teksten, foto's en tekeningen geldt een auteursrecht. Gelieve ons de wens om gebruik te maken van de teksten of illustraties schriftelijk over te maken op info@aron-online.be. Zonder voorafgaandelijke schriftelijke toestemming van ARON bvba mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, bewerkt, en/of openbaar gemaakt door middel van webpublicatie, druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook.

ARON bvba

Archeologisch Projectbureau
Neremweg 110
3700 Tongeren
www.aron-online.be
info@aron-online.be
tel: 012/225.250

INHOUDSTAFEL

INLEIDING	3
DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN	5
HOOFDSTUK 1. BUREAUONDERZOEK	5
1. Beschrijvend gedeelte	5
1.1 Administratieve gegevens	5
1.2 Archeologische voorkennis	7
1.3 Onderzoeksvragen en randvoorwaarden	8
1.4 Beschrijving van de geplande bodemingrepen	8
1.5 Werkwijze, verloop en actoren	12
2. Assessment	14
2.1 Situering van het onderzoeksgebied	14
2.2 Historische situering	20
2.2.1 Beknopte historie van Beringen	20
2.2.2 De Markt en Sint-Pieters-Bandenkerk	21
2.2.3. Beknopte historie van het onderzoeksterrein	23
2.3 Archeologische situering van het onderzoeksgebied	30
2.4 Gaafheid van het terrein: gekende verstoringen	32
2.5 Onderzoeksvragen	33
3. Samenvatting	38
DEEL 2. PROGRAMMA VAN MAATREGELEN	40
1. Gemotiveerd advies	40
1.1 Volledigheid van het uitgevoerde vooronderzoek	40
1.2 Duiding en waardering van de archeologie in het projectgebied	41
1.3 Impact van de geplande bodemingrepen	41
1.4 Bepaling van maatregelen	41
2. Programma van maatregelen	43
2.1 Administratieve gegevens	43
2.2 Wetenschappelijke doelstellingen en onderzoeksvragen	43
2.3 Opgravingsstrategie en -methode	45
2.3.1 Algemeen	45
2.3.2 Afbakening van het onderzoeksgebied	46
2.3.3 Criteria voor het niet uitvoeren van voorziene onderzoeksmethoden	46
2.3.4 Randvoorwaarden	46
2.3.5 Evaluatiecriteria	47
2.4 Onderzoekstechnieken	47
2.5 Actoren	50

2.6 Voorziene afwijkingen ten aanzien van de Code van Goede Praktijk	50
2.7 Bewaring van het archeologisch ensemble	50
2.8 Vervolgtraject	50
2.9 Communicatie door de opdrachtgever	51

BIBLIOGRAFIE

BIJLAGEN

Bijlage 1: Periodentabel A4

Bijlage 2: Kadasterplan

Bijlage 3: Afbeeldingenlijst

Bijlage 4: BT

Bijlage 4a: Bestaande toestand – Grondplan bestaande bebouwing, gelijkvloers

Bijlage 4b: Bestaande toestand – Snede

Bijlage 5: OT

Bijlage 5a: Ontworpen toestand – Grondplan gelijkvloers

Bijlage 5b: Ontworpen toestand – Grondplan kelder

Bijlage 5c: Ontworpen toestand – snede

Bijlage 6: Overzichtsplan aanwezige nutsleidingen en kelders op bestaande toestand (BT)

Bijlage 7: Fotografisch verslag

Bijlage 8: Proefsleuven- en proefputtenplan op BT

Bijlage 9: Proefsleuven- en proefputtenplan op OT

Bijlage 10: Proefsleuven- en proefputtenplan op Primitief Kadasterplan

INLEIDING

De initiatiefnemer plant op een ca. 465 m² groot terrein aan de Markt 7 te Beringen (prov. Limburg) de bouw van een 'Grand Café'/Brasserie (Blok D). Voor dit project is een omgevingsvergunning voor stedenbouwkundige handelingen vereist.

Het onderzoeksterrein ligt volledig in de vastgestelde archeologische zone van de historische stadskern van Beringen (besluit ID 5874).¹ Het te slopen gebouw is vastgesteld als bouwkundig erfgoed "Hoeve" (ID: 17228).

De huidige archeologienota betreft een aanpassing van een reeds bestaande archeologienota die door Aron Bvba ingediend werd op 20/06/2019 met ID 7803.² Deze aanpassing was mogelijk omdat voor de geplande werken door de initiatiefnemer een nieuwe omgevingsvergunning aangevraagd werd.

De plannen voor de voorliggende projectzone (Blok D) zijn gewijzigd. Voorliggende archeologienota is daarom voorzien van de meest recente plannen. Het Verslag van Resultaten behandelt hierbij enkel het huidige projectgebied en de beschrijving van de bodemingrepen werd aan de recente plannen aangepast. De aanvraag van een nieuwe omgevingsvergunning maakt het verder ook mogelijk een afwijking van de voorziene methodiek te voorzien, wat omschreven wordt in Deel 2.

Gezien voor de realisatie van dit project bodemingrepen uitgevoerd zullen worden, het terrein niet in een gebied ligt waar geen archeologisch erfgoed te verwachten valt, het terrein niet binnen een gabarit bestaande lijninfrastructuur valt, het terrein niet in een beschermde archeologische site ligt, het terrein in een vastgestelde archeologische zone valt (m.n. de historische stadskern van Beringen (besluit ID 5874)), het perceeloppervlak groter is dan 300 m² en de bodemingreep groter is dan 100 m², is het toevoegen van een bekrachtigde archeologienota aan de vergunningsaanvraag verplicht.³

Een archeologienota is een document dat opgemaakt wordt op basis van een archeologisch vooronderzoek en dat niet alleen administratieve gegevens van het onderzoeksgebied bevat, maar ook een verslag van de resultaten van het uitgevoerde vooronderzoek, een voorstel van beslissing en een plan van aanpak voor de maatregelen die daaruit volgen.⁴ Het doel van het archeologisch vooronderzoek bestaat in het vaststellen van de aan- of afwezigheid van een archeologische site in een onderzoeksgebied en indien deze aanwezig is te bepalen wat de karakteristieken en de bewaringstoestand van deze site zijn, wat haar relatie is met het landschap, welke waarde ze heeft, en hoe ermee moet omgegaan worden in het kader van de bodemingrepen en wetenschappelijk onderzoek.⁵

De *Code van Goede Praktijk* draagt een aantal methoden aan van archeologisch vooronderzoek op basis waarvan deze evaluatie kan gebeuren. Deze vooronderzoeken zijn opgedeeld in vooronderzoeken zonder ingreep in de bodem zoals bureauonderzoek, landschappelijk boor- of profielputtenonderzoek, geofysisch onderzoek en veldkartering, én vooronderzoeken met ingreep in de bodem zoals verkennend en waarderend archeologisch booronderzoek, proefsleuven en proefputten en proefputten in functie van steentijd artefactensites.⁶

Elk vooronderzoek start met een bureauonderzoek, waarbij de nodige beschikbare bronnen en literatuur geraadpleegd worden. Vervolgens volgt een afweging of er hierna reeds voldoende informatie over het terrein beschikbaar is om:

1. de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van een archeologische site te staven
2. een gemotiveerde uitspraak te kunnen doen over het al dan niet moeten nemen van maatregelen
3. een plan van aanpak voor een archeologische opgraving op te maken

¹ <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/11875>

² Van de Staey ea. 2018a.

³ Zie hiervoor de beslissingsboom voor verplicht archeologisch vooronderzoek bij het aanvragen of verlenen van vergunningen. https://www.onroenderfgoed.be/assets/files/news/downloads/stroomschema_stedenbouwkundig-verkaveling_v7.pdf

⁴ Code van Goede Praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen CGP 2019, 15.

⁵ CGP 2019, 28.

⁶ CGP 2019, 28-30.

4. een plan van aanpak voor een behoud in situ op te maken

Wanneer bovenstaande vragen na het bureauonderzoek nog niet met voldoende onderbouwing beantwoord kunnen worden, dienen aanvullende methoden van vooronderzoek te worden toegepast. Na voltooiing van elke fase wordt opnieuw afgewogen of deze fase voldoende informatie heeft opgeleverd om dezelfde vragen te beantwoorden. Indien dit niet het geval is, volgt verder vooronderzoek.⁷ Welke methode gehanteerd wordt, is afhankelijk van onderstaande vier criteria:

1. Is het mogelijk om deze methode toe te passen op het terrein?
2. Is het nuttig om deze methode toe te passen op het terrein (levert het iets op?)
3. Is het overdreven schadelijk voor het bodemarchief deze methode toe te passen op het terrein?
4. Is het noodzakelijk om deze methode toe te passen op het terrein (kosten-batenanalyse)?

Vooraleer de opportuniteit van vooronderzoek met ingreep in de bodem af te wegen, wordt eerst de geschiktheid van de diverse methoden voor vooronderzoek zonder ingreep in de bodem afgewogen. Het doel van een archeologisch vooronderzoek dient immers met een minimum aan destructie van het archeologisch archief bereikt te worden.⁸

Idealiter wordt het archeologisch vooronderzoek integraal uitgevoerd voorafgaand aan de aanvraag van de omgevingsvergunning. In sommige gevallen, omschreven in artikel 5.4.5 van het Onroerendergoeddecreet, is het echter niet mogelijk of wenselijk om de vooronderzoeken met ingreep in de bodem voorafgaand aan de aanvraag van deze vergunning uit te voeren. In dat geval meldt de erkende archeoloog de resultaten van het archeologisch vooronderzoek zonder ingreep in de bodem bij het agentschap, als een in akte te nemen archeologienota overeenkomstig de procedure uit art. 5.4.12 van het Onroerendergoeddecreet en de uitvoeringsbepalingen erbij.⁹

Dit is ook het geval voor het projectgebied dat het onderwerp vormt van de voorliggende archeologienota. Het is voor de opdrachtgever maatschappelijk en economisch echter onwenselijk om voorafgaand aan het aanvragen van de omgevingsvergunning een archeologisch vooronderzoek met ingreep in de bodem uit te voeren.

In het kader van deze archeologienota met uitgesteld traject werd enkel een bureauonderzoek uitgevoerd. Gezien het op basis van de resultaten van dit bureauonderzoek (Deel 1, hoofdstuk 1) niet mogelijk is om de aan- of afwezigheid van archeologische waarden in het onderzoeksgebied aan te tonen, dringt een verder aanvullend vooronderzoek met ingreep in de bodem zich op. Het plan van aanpak van dit vervolgonderzoek is omschreven in Deel 2.

⁷ CGP 2019, 28-33.

⁸ CGP 2019, 32-33.

⁹ CGP 2019, 29.

DEEL 1. VERSLAG VAN RESULTATEN

HOOFDSTUK 1. BUREAUONDERZOEK

Het archeologisch bureauonderzoek beoogt om op basis van gekende of ontsloten bronnen het onderzoeksgebied af te bakenen en te beschrijven, reeds verstoorde zones in kaart te brengen, gekende aardkundige en paleo-ecologische kenmerken te inventariseren en gekende archeologische en historische waarden en indicatoren te inventariseren en in te schatten.¹⁰

1. Beschrijvend gedeelte

1.1 Administratieve gegevens

Projectcode	2019J111	
Naam en erkenningsnummer Archeoloog	Inge Van de Staey OE/ERK/Archeoloog/2015/00087	
Rechtspersoon	ARON bvba Archeologisch Projectbureau, Neremweg 110, 3700 Tongeren OE/ERK/Archeoloog/2015/00006	
Actoren en specialisten binnen het project	Functie	Naam
	Erkend archeoloog Projectleiding	Inge Van de Staey Elke Wesemael
Extern wetenschappelijk advies	Nvt.	Nvt.
Locatiegegevens	Limburg, Beringen, Markt 7	
Oppervlakte	Het totale projectgebied heeft een oppervlakte van ca. 465 m ² .	
Bounding box coördinaten	xMin, yMin: 210040.20, 193453.55; xMax, yMax: 210075.80, 193481.10	
Kadasternummers	Beringen, 1 ^{ste} AFD, Sect. C, perceel 191B en 193B (deel) ¹¹	
Thesaurusthermen ¹²	Beringen, bureauonderzoek, Grote Markt 7	
Overzichtsplan verstoringen	Zie <i>BIJLAGE 6</i> : Overzichtsplan aanwezige nutsleidingen op bestaande toestand (BT)	

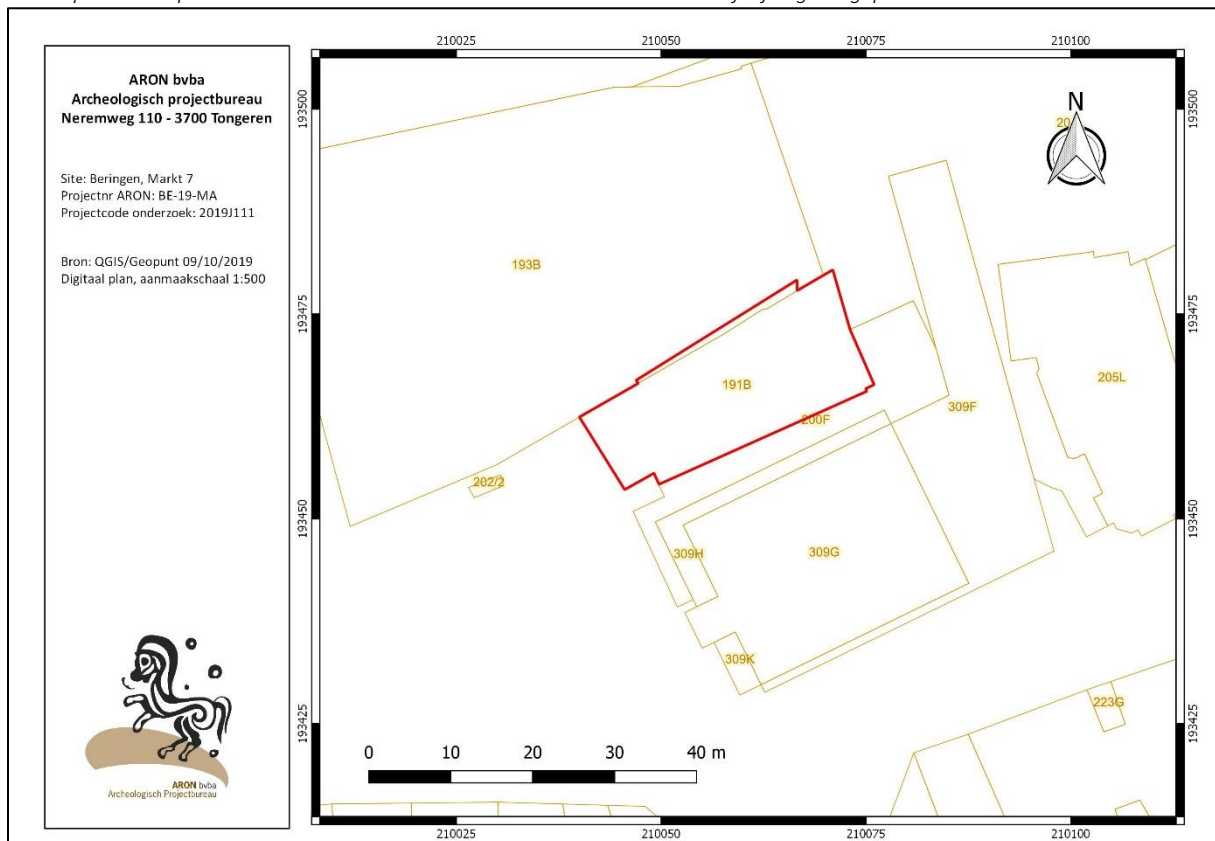
¹⁰ CGP 2019, 48-49.

¹¹ De bestaande bebouwing loopt over een kleine oppervlakte in het noorden door op perceel 193B. Om deze reden wordt dit perceel binnen deze archeologienota mee opgenomen.

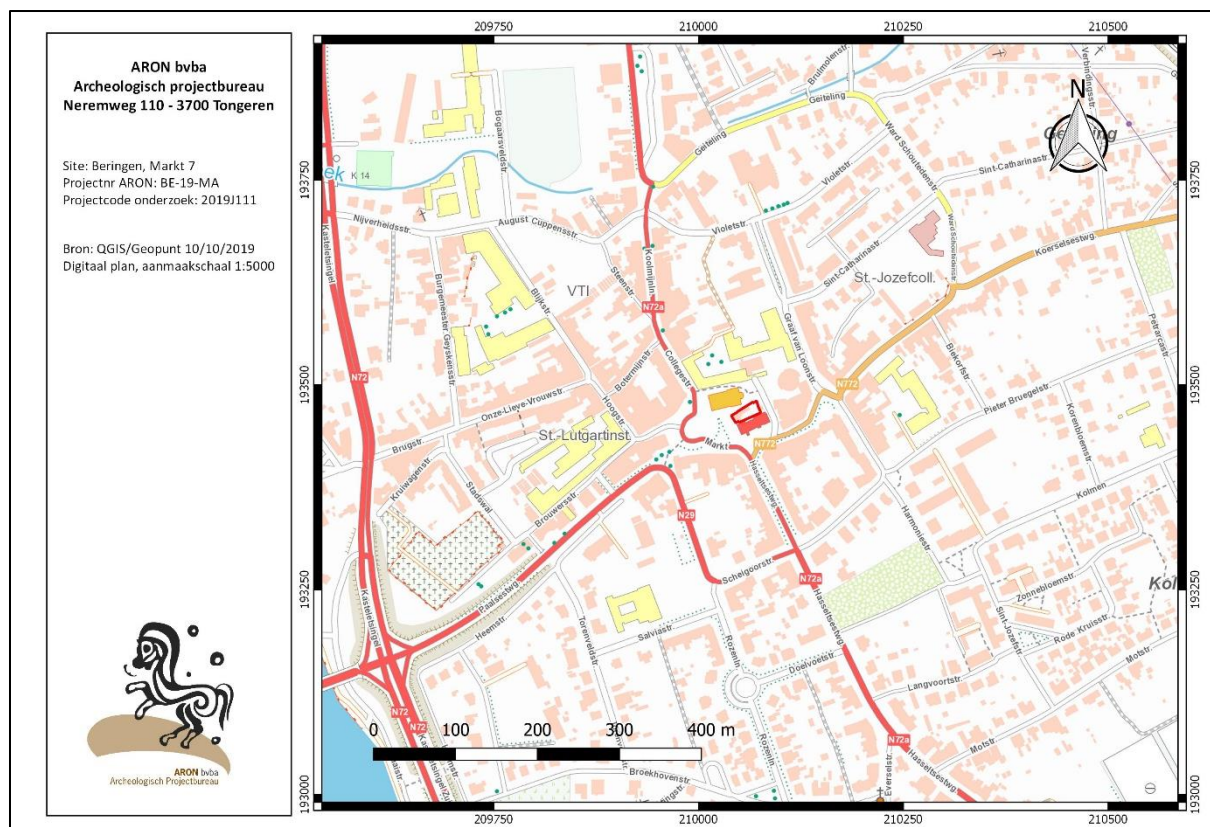
¹² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/thesaurus>

Afb. 1a: Kadastraal plan met perceelgrenzen, gebouwen en afbakening van het onderzoeksterrein in het rood. Het voormalig stadhuis ten zuiden werd in 2018 afgebroken. Op te merken is dat het GRB van Beringen een afwijking vertoont met de rest van de plannen. Op bovenstaande kaart werd de contour echter naar deze afwijking aangepast.

Afb. 1b: Kadastraal plan met perceelgrenzen en afbakening van het onderzoeksterrein in het rood.

Afb. 2: Uittreksel uit de topografische kaart met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood (Uittreksels uit Cartoweb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18008 – www.ngi.be)

1.2 Archeologische voorkennis

Binnen het projectgebied zelf werd tot op heden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het terrein ligt volledig binnen de historische stadskern van Beringen, vastgesteld als archeologische zone (ID 5874).

In de CAI staan in het centrum slechts twee locaties aangeduid. Tijdens rioleringswerken op de Markt kwam een waterput uit de Nieuwe Tijd tevoorschijn (CAI 55192). Verder brachten archeologische opgravingen in de Sint-Pietersbandenkerk (CAI 51963) aan het licht dat er in de 9de-10de eeuw (Karolingische periode) al een kleine zaalkerk met aansluitend koor op dezelfde plaats stond.

Verder vond recent archeologisch onderzoek plaats rondom het terrein, in het kader van de herontwikkeling van de College-site en het oude stadhuis.

Op de Collegesite werd, naast een bureauonderzoek, een geofysisch onderzoek en proefputten en -sleuven-onderzoek uitgevoerd.¹³ Een archeologische opgraving ter hoogte van twee deelzones ter hoogte van de Collegesite werd door *ABO Group* uitgevoerd en vond in het voorjaar van 2019 plaats. De resultaten van dit onderzoek zijn momenteel echter nog niet gekend.

Ter hoogte van het voormalige stadhuis werden in 2018 door *Aron bvba* twee proefputten aangelegd.¹⁴ De oorspronkelijke bodemopbouw van het terrein bleek hier sterk geroerd door recente menselijke activiteit. Een vervolgonderzoek op deze locatie werd niet nodig geacht.

Voor een meer uitgebreide bespreking van deze archeologische vindplaatsen, verwijzen wij graag verder naar 2.3 *Archeologische situering van het onderzoeksgebied*.

¹³ Van de Staey ea. (2018a).

¹⁴ Van de Staey ea. (2017); Van de Staey ea. (2018b).

1.3 Onderzoeksvragen en randvoorwaarden

Het archeologisch bureauonderzoek heeft als doel om op basis van bestaande bronnen informatie te verzamelen over de aan- of afwezigheid van een archeologische site op het terrein, de karakteristieken, de bewaringstoestand en de wetenschappelijke waarde ervan en zijn relatie met het landschap. Verder wordt een beschrijving gemaakt van de geplande werken waarvoor de omgevingsvergunning wordt aangevraagd, van de uitvoeringswijze van deze werken en van de potentiële impact van deze werken op het bodemarchief.¹⁵

Gezien het onderzoeksgebied gelegen is in een zone met een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden, dient tevens bijzondere aandacht besteed te worden aan de bouwhistoriek in het gebied.

Volgende onderzoeksvragen dienen tijdens het bureauonderzoek behandeld te worden:

- Wat zijn de gekende archeologische gegevens in het projectgebied?
- Welke informatie geven de gekende historische en iconografische gegevens van het projectgebied?
- Hoe is de evolutie van de historische bebouwing van het terrein?
- Wat is de geschiedenis van het landgebruik van het terrein?
- Wat zijn de gekende verstoringen (van de huidige verhardingen, riolering, allerhande leidingen, enz)? Hoe diep gaan deze verstoringen en over welke oppervlakte verspreiden ze zich?
- Wat is de impact van de geplande werken?
- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande en gekende bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?
- Is verder aanvullend vooronderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

Randvoorwaarden:

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd voor het volledige onderzoeksgebied. Er zijn dan ook geen randvoorwaarden van toepassing.

1.4 Beschrijving van de geplande bodemingrepen

De initiatiefnemer plant op een ca. 465 m² groot terrein aan de Markt 7 te Beringen, de bouw van een Grand Café/Brasserie (*Afb. 3-5, BIJLAGE 5*). Alvorens deze werken van start kunnen gaan, dient zal de bestaande bebouwing volledig gesloopt te worden.

De meest ingrijpende bodemingreep omvat de aanleg van een ondergronds niveau over quasi de volledige oppervlakte van de nieuwbouw. Met uitzondering van een kleine hoek in het noordoosten wordt deze nieuwbouw (oppervlakte ca. 255 m²) immers volledig onderkelderd. De oppervlakte van de kelder bedraagt zo ca. 240 m². Deze kelder, die als voorraadruimte en sanitair blok zal dienst doen, zal tot een diepte van ca. 38,75 m TAW (- 3,5 m tov de nulpas van de nieuwbouw) worden uitgegraven. Voor de omgevingsaanleg rondom deze nieuwbouw zullen eerder beperkte bodemingrepen (ca. 50 cm diep) plaatsvinden.

Afbraak bestaande bebouwing

De projectzone wordt ingenomen door een apotheek met achterliggende bijgebouwen. In totaal is op deze manier ca. 204 m² bebouwd (zie *BIJLAGE 4*).

Gekend is dat het woonhuis over een kleine oppervlakte aan de voorzijde (hoofdgebouw) is onderkelderd (ca. 15 m²?). Voor dit deel kan van een verstoring tot ca. 3 – 3,5 m onder het maaiveld worden uitgegaan. Voor de delen die niet onderkelderd zijn, kan uitgegaan worden van een fundering die minstens tot op vorstvrije diepte (80 cm) uitgegraven is. De achterbouw zal vermoedelijk slechts tot op beperkte diepte (tot ca. 50 cm) gefundeerd zijn.

¹⁵ CGP 2019, 48.

De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine.

Nieuwbouw

Op het terrein zal een nieuwbouw (ca. 255 m²) opgericht worden die als Grand Café/Brasserie zal worden ingericht. Het project omvat Blok D van de nieuwe ontwikkeling op het terrein van de voormalige College-site en het oude stadhuis.

De nieuwbouw zal over een oppervlakte van ca. 240 m² onderkelderd worden. Deze kelder, die als voorraadruimte en sanitair blok zal dienst doen, zal tot een diepte van ca. 38,75 m TAW (- 3,5 m tov de nulpas van de nieuwbouw) worden uitgegraven.

Aanleg groenzone

Het terrein tussen de nieuwbouw en het nieuwe appartementsblok (Markant Gebouw) ten zuiden van het terrein zal met groen en paden worden ingericht.

Voor de aanleg van de verhardingen zullen de bodemingrepen een diepte van ca. 50 cm bereiken. Voor de aanleg van de grasvelden worden slechts minimale bodemingrepen voorzien tot op een diepte van ca. 20 cm onder het maaiveld. Voor het planten van bomen moet rekening gehouden worden met plaatselijke verstoringen tot op een diepte van ca. 0,80 m onder het maaiveld voor de plantputten.

Nutsleidingen en riolering

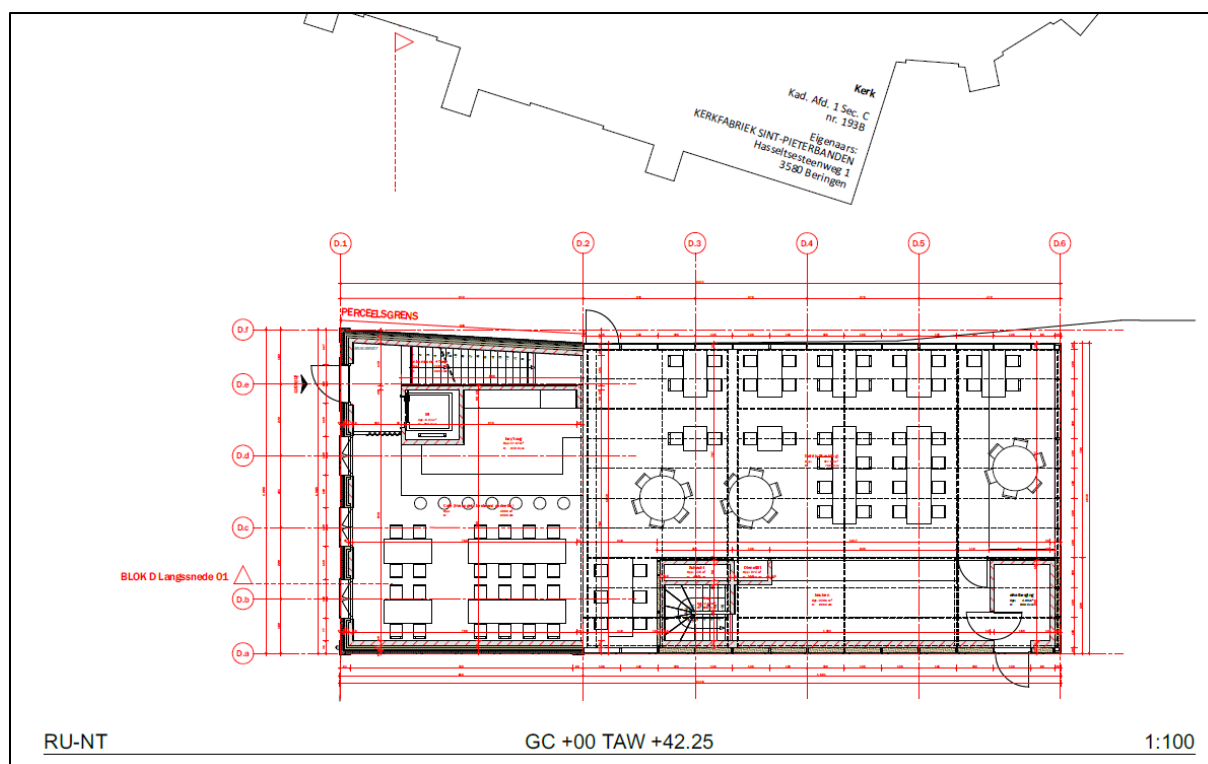
Momenteel is niets geweten over de aan te leggen nutsleidingen maar er kan worden veracht dat deze worden verbonden met de reeds bestaande nutsleidingen langs de Markt.

Een hemelwatertank (10.000 l) zal verder in het oosten van de nieuwbouw worden aangelegd en is reeds binnen de oppervlakte van de hierboven besproken kelder inbegrepen.

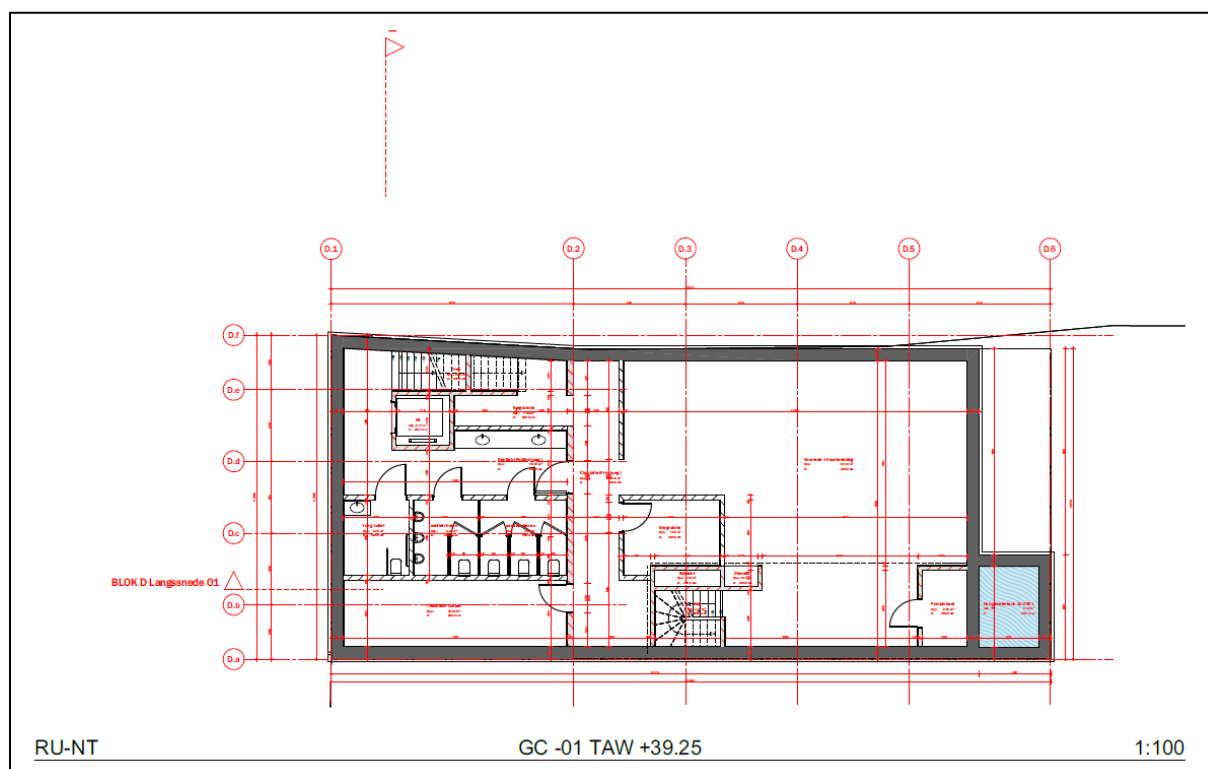
De bodemingrepen zullen machinaal gebeuren d.m.v. een graafmachine, voor de nutsleidingen binnen een sleuf die net iets breder is dan de desbetreffende leiding.

Werfzone

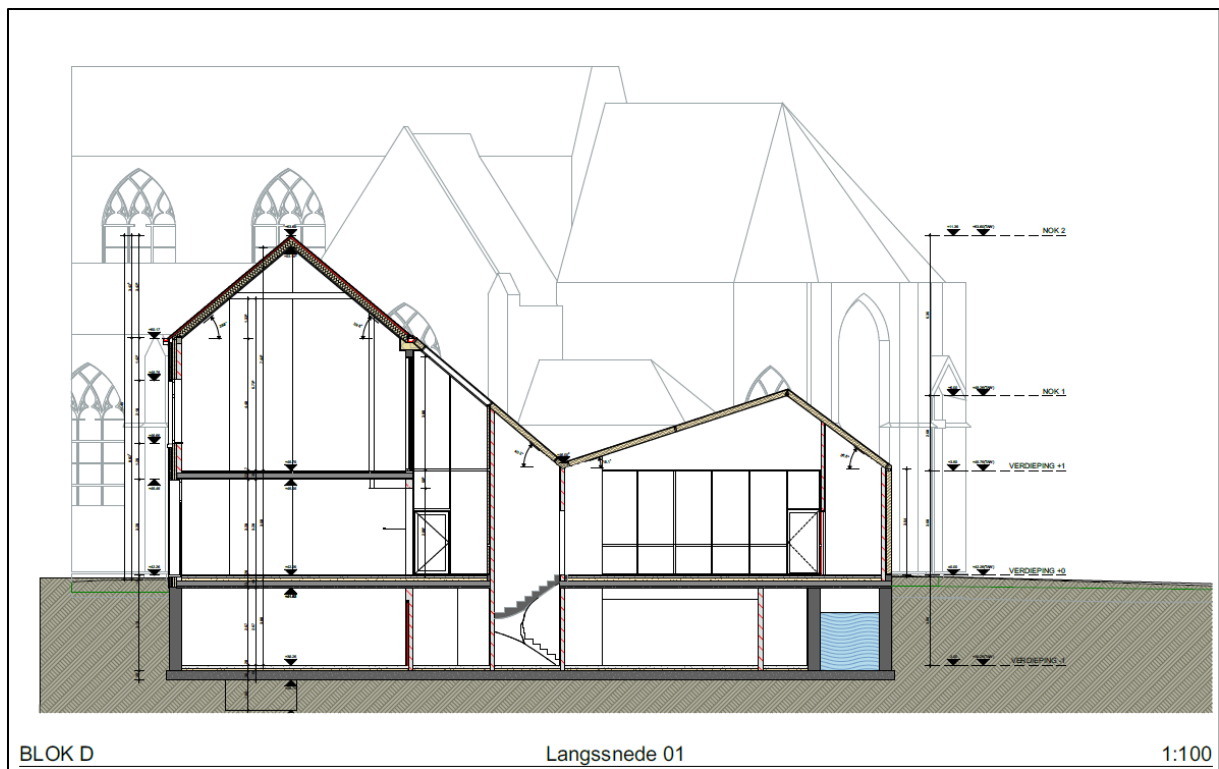
De werfzone zal zich volledig binnen het huidige projectgebied bevinden. Hiervoor worden geen bijkomende bodemingrepen voorzien.

Afb. 3: Inplantingsplan van de ontworpen toestand, grondplan, niveau 0 (Bron: Jaspers-Eyers Architects – UAU Collectiv, digitaal plan, dd juni 2019, schaal 1.100, 2019J111).

Afb. 4: Inplantingsplan van de ontworpen toestand, grondplan, niveau -1 (Bron: Jaspers-Eyers Architects – UAU Collectiv, digitaal plan, dd juni 2019, schaal 1.100, 2019J111).

Afb. 5: Snede ontworpen toestand (Bron: Jaspers-Eyers Architects – UAU Collectiv, digitaal plan, dd juni 2019, schaal 1.100, 2019J111).

Afb. 6: Visualisatie ontworpen toestand (Bron: Stad Beringen, Beringen groeit, digitaal, datum onbekend, 2019J111).

1.5 Werkwijze, verloop en actoren

Ondanks het feit dat het bureauonderzoek betrekking heeft op een zone die gekenmerkt wordt door een hoge densiteit aan bebouwing in het verleden, werd toch aandacht besteed aan de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied. Volgende kaarten werden in het kader van dit deelaspect van het vooronderzoek dan ook geraadpleegd: de topografische kaart, de bodemkaart, de potentiële bodemerosiekaart per perceel 2019, de bodembedekkingskaart 2012, de quartair geologische kaart, de tertiair geologische kaart en het Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II (AGIV). Voor het projectgebied bestaat geen geomorfologische kaart. Wel werd een geomorfologische beschrijving opgemaakt door *Frederickx* en *Gouwy* in het toelichtingsboekje bij de Quartair geologische kaart, kaartblad Hasselt.¹⁶ Deze beschrijving werd eveneens doorgenomen.

Om een inzicht te bekomen in de reeds gekende archeologische waarden binnen het onderzoeksgebied en zijn directe omgeving werd de Centrale Archeologische Inventaris geraadpleegd.¹⁷ Deze online inventaris, opgesteld door het Agentschap Onroerend Erfgoed van de Vlaamse Overheid, biedt een overzicht van alle tot nu toe gekende archeologische vindplaatsen in Vlaanderen. Voor zover beschikbaar, werd gebruik gemaakt van verschillende publicaties over archeologische vondsten en uitgevoerde opgravingen in de nabijheid van het projectgebied. Via het Geoportaal van Onroerend Erfgoed werd eveneens de inventaris van de beschermde archeologische sites, de inventaris van vastgestelde archeologische zones en de inventaris van gebieden waar geen archeologie te verwachten valt, geraadpleegd.

Voor het recentere verleden van het studiegebied werden naast enkele etsen en andere iconografische bronnen verschillende historische kaarten bestudeerd. Het betreft hierbij de *figuratieve kaart uit het kaartboek van de Abdij van Averbode* (1659), de *'Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden'* opgemaakt op initiatief van *Graaf de Ferraris* (1770-1778), de *Atlas der Buurtwegen* (1842) en de *kaart van Vandermaelen* (1846-1854). Deze laatste drie kaarten werden geraadpleegd via de website Geopunt.be. Via de website Cartesius.be werden het *Primitief kadasterplan* (ca. 1825) en de topografische kaarten uit 1873, 1904, 1939, 1969 en 1981, opgemaakt door het Nationaal Geografisch Instituut en zijn voorgangers, bestudeerd.

Kaarten en foto's die geen bijkomende informatie opleverden over het onderzoeksgebied, werden niet in de huidige archeologienota opgenomen.

Daarnaast werd gebruik gemaakt van een reeds in akte genomen archeologienota, ivm de herinrichting van de Collegesite (ID 7830) en de archeologienota en nota met betrekking tot de oprichting van het Markant Gebouw ter hoogte van het voormalige stadhuis (ID 5821 en ID 9372).¹⁸ In samenhang hiermee werden toen volgende boeken geraadpleegd, die ook in deze studie konden gebruikt worden:

- **Baerten J.** (1965) *De kaart van het Graafschap Loon ca. 1300. Het grafelijk domein – de steden, Overdruk uit Limburg*, jg. XLIV, nr. 9-10, blz. 190-225.)
- **Beerten H., Bonneux P., Cierpial C. ea.** (2013) *Onderzoeksgids voor de geschiedenis van Loonse dorpen en steden in West-Limburg tot 1796 : Beringen, Herk-de-Stad, Heusden-Zolder, Lummen, Zelem, Wijer.*
- **Brockmans C.** (1986) *Beringen. Stad en buitingen*, Beringen.
- **Carmans J.** (projectcoördinator) (s.d.) *10 Loonse steden. Atlas van het Graafschap Loon*. Deze publicatie is de neerslag van een verzameling van gegevens en informatie over het Graafschap Loon door Urban Quantum bvba i.s.m. AT Osborne, in opdracht van de stad Borgloon.
- **Cuppens L.** (1987) *Beringen. Blik op het verleden*, Nieuwkerken-Waas.
- **Gerits J.** (1989) *Historische steden in Limburg*, Brussel.
- **Schouteden W.** (sd) *Beringen vroeger en nu : enige grepen uit de geschiedenis en de folklore van Beringen*, Beringen.
- **Vaes J.** (2016) *De graven van Loon. Loons, Luiks, Limburgs.*

De ligging van ondergrondse kabels en leidingen werd opgevraagd via *KLIP*. De initiatiefnemer bezorgde de tot nu gekende informatie over het plangebied, waaronder de locatie van gekende kelders.

¹⁶ Frederickx ea. 1996.

¹⁷ <https://geo.onroerenderfgoed.be/> en <http://cai.onroerenderfgoed.be/>

¹⁸ Van de Staey ea. 2018a; Van de Staey ea. 2017; Van de Staey ea. 2018b.

Als vooronderzoek in functie van de gehele ontwikkeling waar de Collegesite werd eveneens een geofysisch onderzoek, en een proefputtenonderzoek uitgevoerd. Deze leverden voor de precieze locatie die wordt geëvalueerd binnen deze archeologienota echter geen relevante informatie op.

Een visuele terreininspectie werd niet uitgevoerd. Via een fotografisch verslag, aangeleverd door de initiatiefnemer (*BIJLAGE 7*) en de meest recente orthofoto, kon namelijk een beeld bekomen worden van de huidige inrichting en de gaafheid van het onderzoeksgebied.

Het bureauonderzoek werd uitgevoerd door *Inge van de Staey* van het archeologisch projectbureau *Aron bvba* en intern begeleid door *Elke Wesemael*.

2. Assessment

2.1 Situering van het onderzoeksgebied

Het onderzoeksterrein heeft een oppervlakte van circa 465 m² en is kadastraal gekend als Beringen, 1ste AFD, Sect. C, perceel 191B en 193B (deel).¹⁹

Het terrein is gelegen in het centrum van de stad Beringen en wordt omsloten door de Markt in het oosten, een appartementsgebouw in opbouw (Blok C, Markant gebouw) langs de Koerselsesteenweg ten zuiden en de Sint-Pieters-Bandenkerk ten noorden. In het oosten wordt het terrein begrensd door het binnengebied tussen de bibliotheek. Net ten oosten van het onderzoeksterrein was tot voor kort een elektriciteitscabine aanwezig. Werfcontainers zijn geplaatst ten noorden hiervan (Afb. 7).

Het terrein is momenteel langs de west- en noordzijde bebouwd, waarvan de hoofdbouw dienst doet als apotheek. De achterbouw is sterk met planten overwoekerd (Afb. 8). Deze gebouwen zijn vastgesteld als bouwkundig erfgoed "Hoeve" (ID: 17228).

Afb. 7: Meest recente kleurenorthofoto met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Beringen is gelegen in het Heuvelland van Lummen²⁰, een heuvelig landschap waarvan het oppervlak gemodelleerd werd door de Tertiaire ondergrond en het rivierstelsel. Zo wordt het reliëf gekenmerkt door het voorkomen van uitgesproken noordoost-zuidwestgerichte heuvels (Diestiaanheuvels), waarvan de toppen worden gevormd door ijzerzandsteen. Beringen-centrum is op de westflank van een zachte helling gelegen waarvan de langgerekte top zich ten oosten van het stadscentrum bevindt en die gevat zit tussen de vallei van de Zwartebeek (ca. 320 m ten noorden van het terrein) en de Helderbeek (ca. 725m ten zuiden) (Afb. 9).

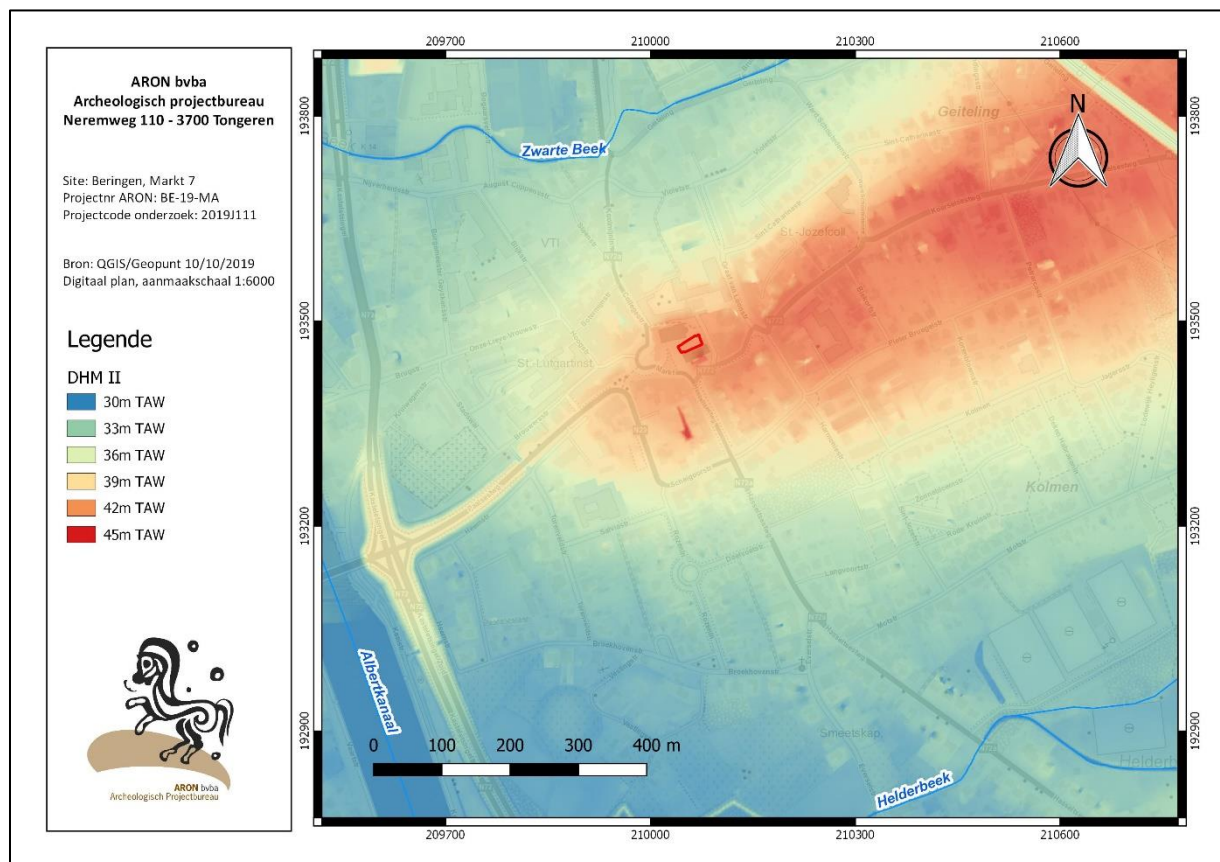
¹⁹ De bestaande bebouwing loopt over een kleine oppervlakte in het noorden door op perceel 193B. Om deze reden wordt dit perceel binnen deze archeologienota mee opgenomen..

²⁰ Gelegen in de driehoek Leopoldsburg-Houthalen-Halen.

In het stadscentrum zijn deze hoogteverschillen vooral op de Markt zichtbaar. Tussen de zone aan de kerk en de tegenover liggende gebouwen is er een beduidend niveauverschil. Het terrein helt hier sterk af in westelijke en noordelijke richting, zo ook ten noorden van de kerk.²¹ Het terrein zelf is eerder vlak en stijgt lichtjes in oostelijke richting, van ca. 41,75 m TAW in het westen tot 42,5 m TAW in het oosten (Afb. 10 en Afb. 11).

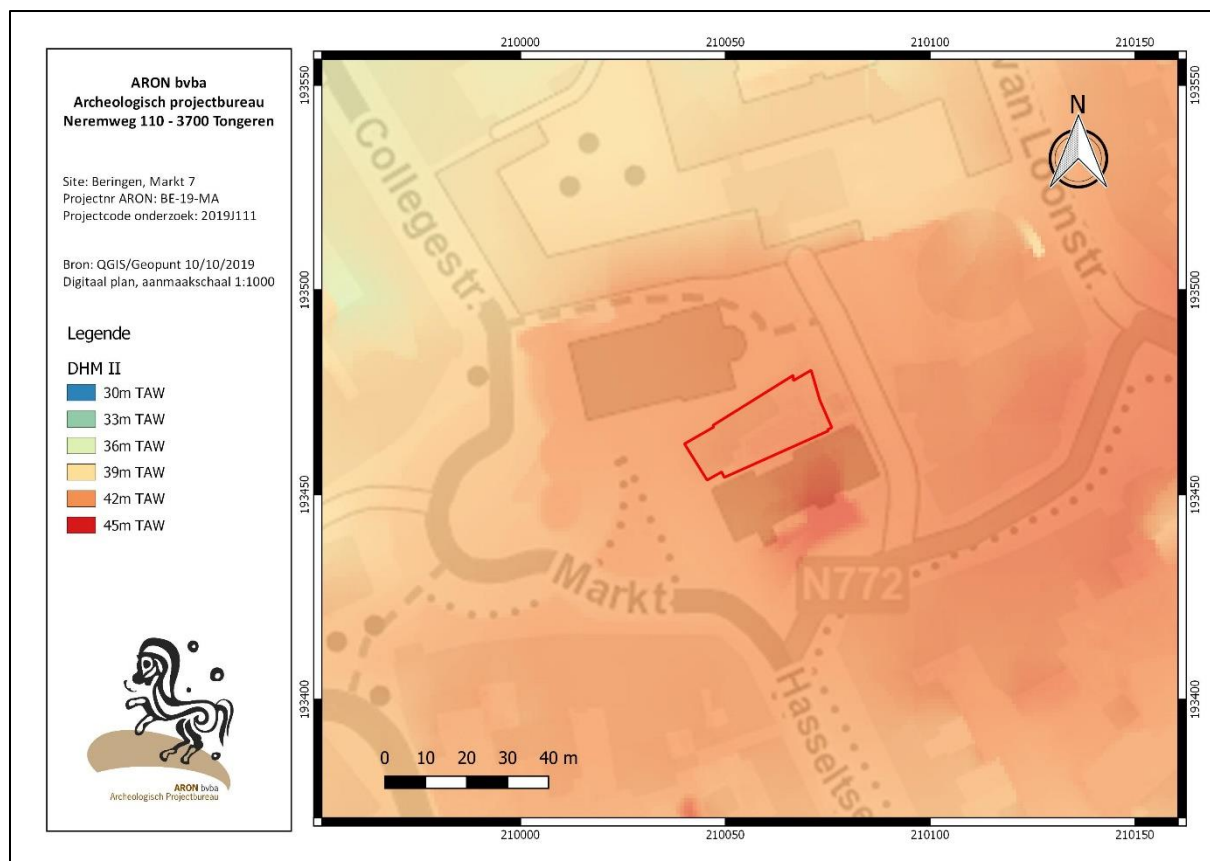

Afb. 8: Zicht op het onderzoeksterrein vanaf het zuidwesten met vooraan het afgebroken voormalige stadhuis.

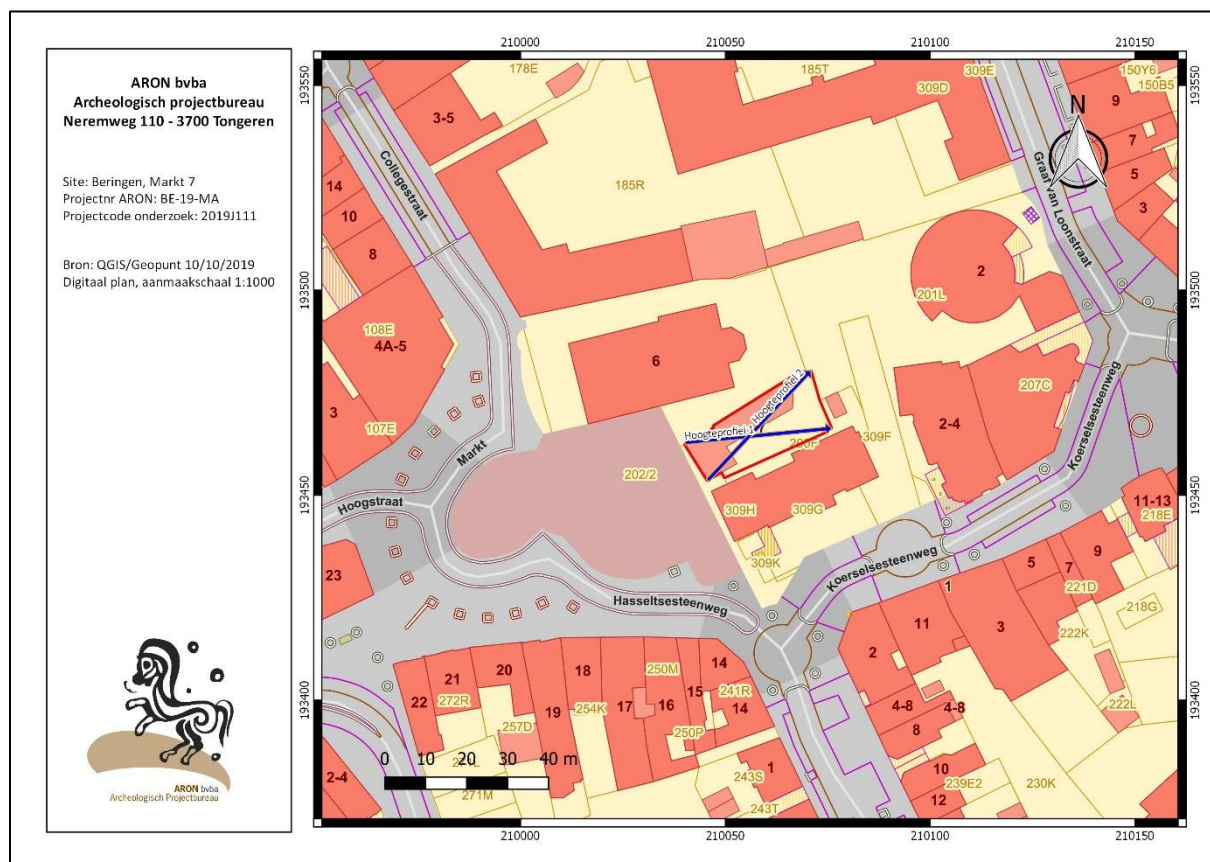

Afb. 9: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood.

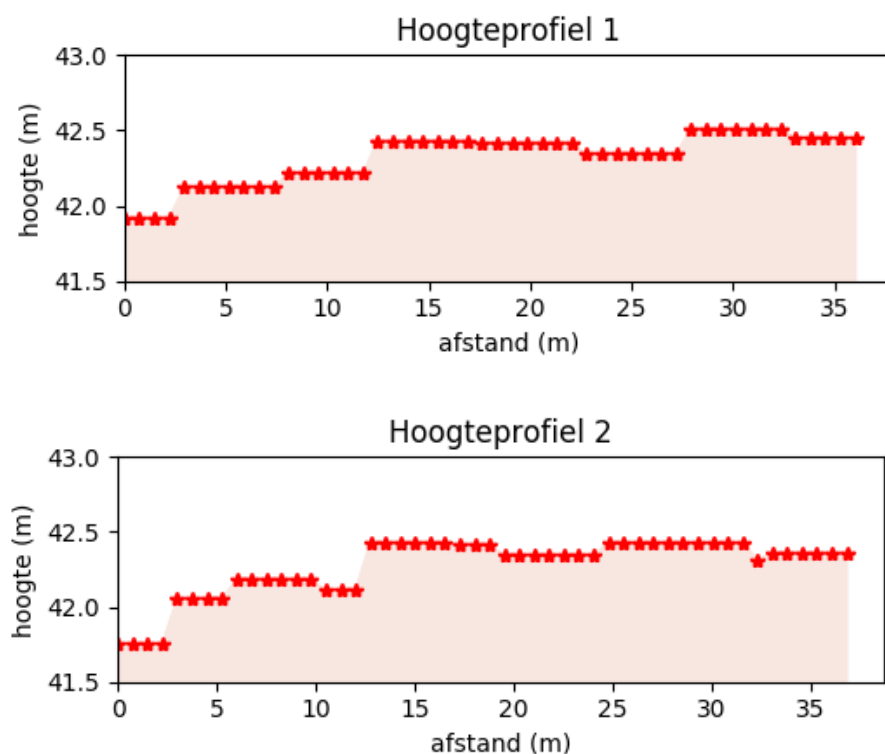
²¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>; Frederickx 1996, 4.

Afb. 10: Uittreksel uit het digitaal hoogtemodel Vlaanderen II met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood.

Afb. 11.1: Situering hoogteprofielen op het onderzoeksterrein (rood).

Afb. 11.2: Hoogteprofielen van het onderzoeksterrein (QGis/Geopunt, digitaal plan, dd. 10/10/2019, 2019/111).

Ter hoogte van het onderzoeksterrein bestaat het tertiaire substraat uit de *Formatie van Diest*, een marine formatie die wordt gekenmerkt door een bruingroen tot grijsgroen glauconietrijk middelmatig tot grof zand met zeer dunne kleilaagjes ("clay drapes") (Afb. 12). Door verwerking is het zand meestal limonietisch geelbruin en aaneen geklit tot ijzerzandsteenbanken waarin duidelijk een gekruiste gelaagdheid herkenbaar is.²² De *Formatie van Diest* gaat terug tot het Laat-Mioceen toen de zeespiegel steeg en Vlaanderen overspoeld geraakte door de zee. Parallel met het strand ontwikkelden zich, net zoals bij onze huidige Noordzee, een reeks van zand- en grindbanken.²³ Het zand van de Diestiaanzee bevatte een hoog percentage aan glauconiet, dat voor een stuk uit ijzer bestond. Na het terugtrekken van de Diestiaanzee werd dit ijzer aan de lucht blootgesteld en oxideerde waardoor de zandkorrels tot ijzerzandsteen samenklitten.²⁴ Deze ijzerzandstenen boden meer weerstand aan de latere erosie zodat deze zandbanken nog steeds in het landschap als kenmerkende langwerpige heuvels, zogenaamde getuigenheuvels, te zien zijn.²⁵

Tijdens het laat-pleistoceen werd een dekpakket of oude alluviale afzettingen op deze tertiaire afzettingen gedeponneerd.

Het dekpakket is een afzetting van wisselende dikte dat het ganse gebied als een mantel overdekte. Het pakket is gemiddeld 2 tot 4 m dik, maar is meestal heel dun (minder dan 1 m) op de heuveltoppen en kan op sommige plaatsen (in de dalen) een heel dik pakket vormen (tot 10 m). Deze afzettingen zijn van eolische oorsprong en werden gedurende de Weichsel ijstijd door N-NO winden afgezet. Het leem dat het lichtst is, werd het verst getransporteerd en bedekte het zuidelijke deel. Het zand werd iets noordelijkere afgezet. Ter hoogte van het onderzoeksterrein worden deze afzettingen aangeduid als zanden van *de Formatie van Wildert*, gele tot geelgrijze, zwaklemige eolische zanden (Afb. 13, *geel*).²⁶

Rondom de beken komt rivieralluvium voor (Afb. 13, *blauwpaars*). De alluviale afzettingen van de rivierstelsels ten noorden van de Demer hebben hun bronnen in het Kempens Plateau en kunnen van dit plateau zandig materiaal

²² De Geyter 1999, 34.

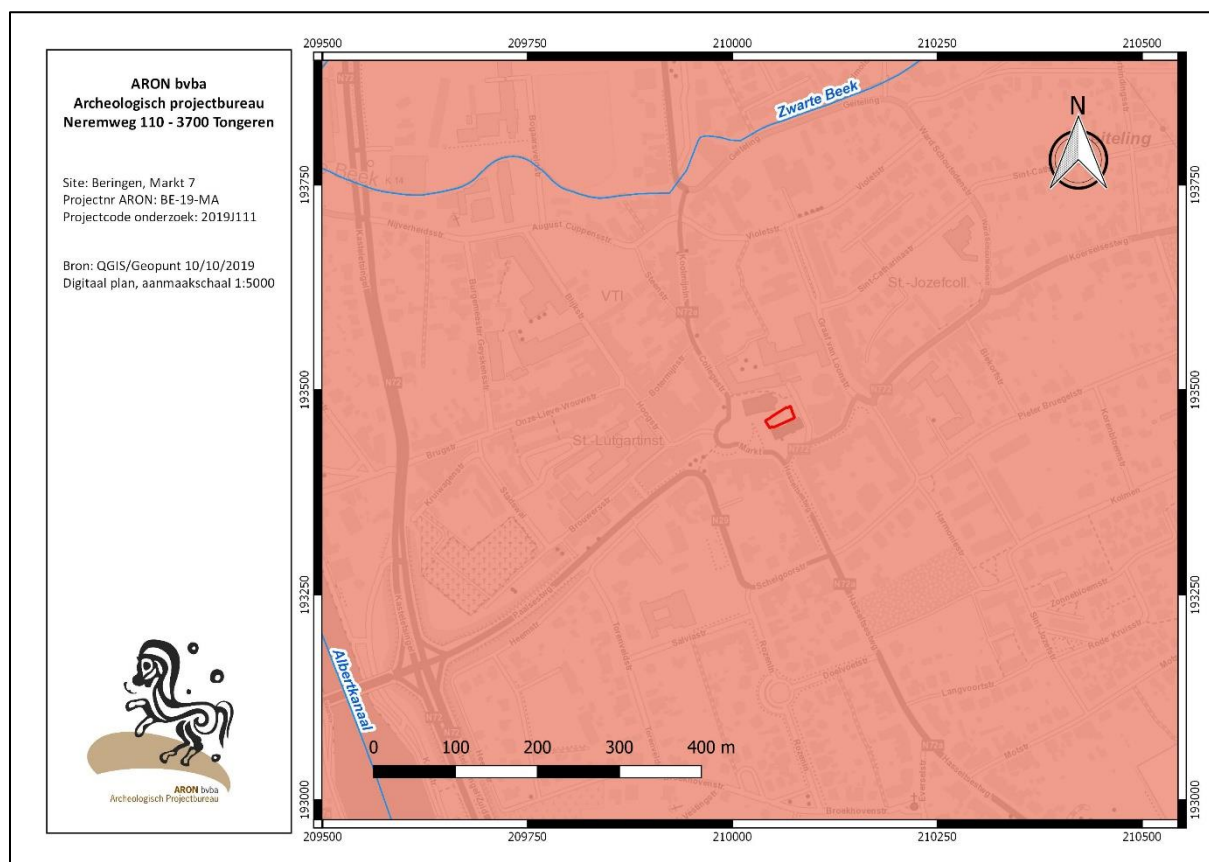
²³ Broothaers s.d., 8.

²⁴ Delauré 2012, 4.

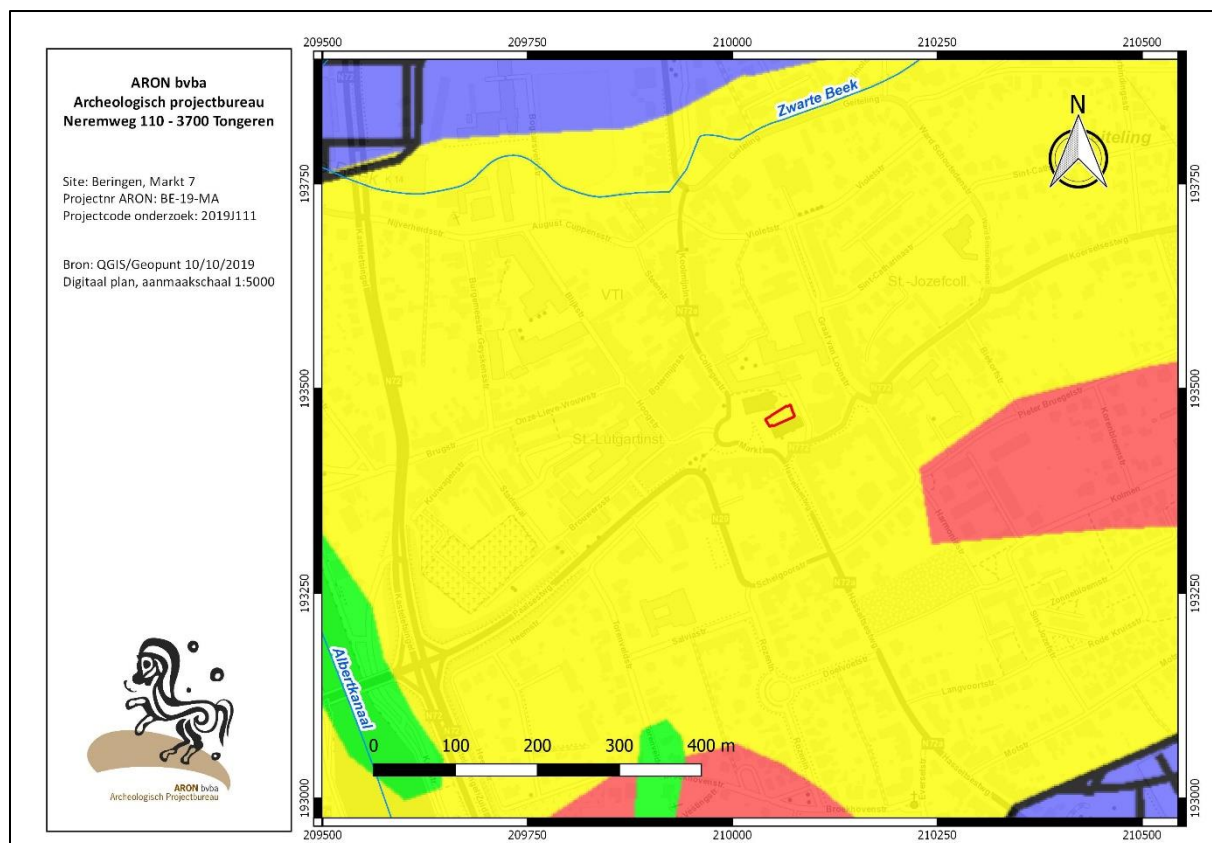
²⁵ Broothaers s.d., 8.

²⁶ Frederickx ea. 1996, 21.

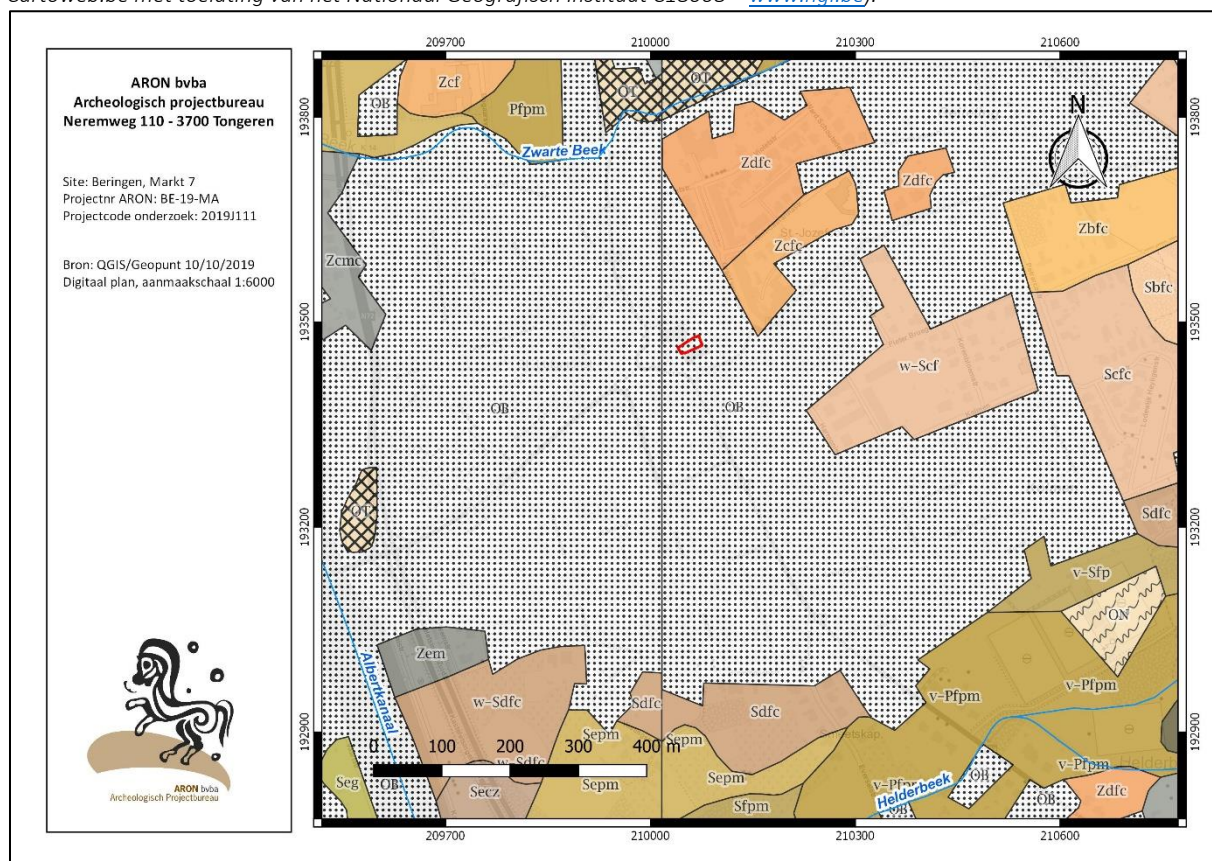
De potentiële bodemerosiekaart geeft geen informatie weer. Er kan echter worden aangenomen dat erosie een zekere rol heeft gespeeld ter hoogte van het onderzoeksterrein, dat op de flank van een getuigenheuvel is gelegen. Recent archeologisch vooronderzoek toonde zo aan dat alle aangesneden (puin- en ophogings)pakketten rechtsreeks op de ondergrond van de tertiaire getuigenheuvel (cfr. tertiair zand van *de Formatie van Diest*) lagen (zie *infra*. - 2.3 *Archeologische situering van het onderzoeksgebied*).

²⁷ Frederickx ea. 1996, 19.

Afb. 13: Uittreksel Quartair profieltypekaart kaartblad 25: Hasselt met afbakening van het onderzoeksterrein in het rood (geel: Formatie van Wildert, lichtgroen: colluvium, paars: rivieralluvium ten noorden van de Demer, roze: lemig zand) (Uittreksels uit Cartoweb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18008 – www.ngi.be).

Afb. 14: Bodemkaart met aanduiding van het onderzoeksterrein in het rood. (Uittreksels uit Cartoweb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18008 – www.ngi.be).

2.2 Historische situering

2.2.1 Beknopte geschiedenis van Beringen

Beringen wordt in een *cartularium* van de abdij van Corbie voor het eerst vermeld in 1120 als *Beringe*. Andere vormen komen voor als *Berenges* (1171), *Beringen* (1188) en *Baringen* (1200). Deze naam met het Germaanse -*hem of -ingahem*-suffix zou 'nederzetting van (de lieden van) Bero' betekenen en kent zijn oorsprong in de 6de tot 8ste eeuw.²⁸ Van deze vroegmiddeleeuwse fase zijn tot nu toe evenwel geen archeologische restanten teruggevonden (zie *infra*).²⁹

Beringen was een allodiale heerlijkheid, die volgens de traditionele geschiedschrijving deel uitmaakte van het patrimonium Sancti Adelardi, het erfgoed van Sint-Adelardus van Corbie.³⁰ Toen de H. Adelardus in het klooster trad, schonk hij zijn patrimoniale bezittingen, waaronder naast Beringen ook Paal en Heusden, rond 770 aan de abdij van Corbië in Picardië, waar hij abt werd in 781 tot 827.³¹ De verdwenen kloosterhoeve 'Het Herenhof', die tijdens de middeleeuwen in het centrum van Beringen was gelegen (t.h.v. het onderzoeksterrein, Markt 7) zou hiernaar refereren.

Later verwierf de graaf van Loon de voogdijrechten over Beringen. In 1211 verleende Lodewijk II, graaf van Loon, aan de inwoners van Beringen de Luikse vrijheid. Zeer waarschijnlijk gebeurde dit zonder overleg met de abt van Corbië. Later werd de scheve situatie rechtgezet en graaf Arnold IV van Loon bekrachtigde in 1239 de stadsrechten van Beringen, met de uitdrukkelijke toestemming van de abt van Corbië.³² Een ca. 20 jaar oudere oorkonde geeft echter weer dat Lodewijk II in 1211 dit privilege mogelijk reeds toegekend had.³³

Op gerechtelijk vlak was Beringen verdeeld in twee gebieden: *binninghe* en *buytinghe*. Tot de 'binninghe', de 'stad' behoorden de omwalde stadskern, Broekhoven, De Mot, Gravendaal Kommelo, Terbeck, Terhagen en Terhulsen. Tot de 'buytinghe' werden gerekend: Brelaar, Geenhout, Gestel, Katermeir, Meelberg, Paal, Reysselt en Tervant.³⁴ In de vrijheid of *binninghe* fungeerde de binnenbank, die het Luikse recht volgde. De buitenbank van de *buytinghe* sprak Loons recht. Aanvankelijk had elke bank haar eigen schepenen. Vanaf de 16de eeuw waren beide schepenbanken uit dezelfde personen samengesteld, die echter wel afzonderlijk Luikse en Loonse zittingen hielden naargelang de akten betrekking hadden op de *binninghe* of *buytinghe*. Het stadsbestuur was in handen van twee jaarlijks verkozen burgemeesters, één voor de vrijheid (*binninghe*) en één voor de *buythinghe*.³⁵

Kort nadat Beringen van de graaf van Loon in de 13de eeuw zijn vrijheid had verkregen, werd de stad omwald. De oppervlakte van de omwalde stadskern bedroeg ca. 17,8 ha. De stadsversterking bestond uit aarden wallen en met water gevulde grachten. Drie poorten verleenden toegang tot het stadscentrum: de Diesterse Poort (ook O.-L.-Vrouwe-Poort of Bovenste Poort) in het westen, de Koerselse Poort (of Kempische Poort/Geuzentempel) in het oosten en de Hasseltse Poort (of Onderste Poort/Verloren Poort) in het zuiden.³⁶ Aangezien de Bourgondiërs bij hun aanvallen de wallen rondom de stad grotendeels gesloopt hadden, werden deze in 1596 heropgetrokken. De drie poorten werden in 1618 heropgebouwd.³⁷ In 1826 begon men met het dempen van de grachten en het slopen van de wallen. Twee van de drie stadspoorten, nl. de Diesterse en de Koerselse Poort, werden toen afgebroken. De Hasseltse Poort verdween in 1883. De vrijgekomen terreinen van de vroegere stadsversterkingen werden openbaar verkocht en grotendeels in tuinen herschapen.³⁸

De oude vest is, in tegenstelling tot heel wat andere Loonse steden, niet goed zichtbaar in het huidige stratennet. Op basis van een overlap met de oude kaarten (mn. Het Primitief kadasterplan, *Afb. 19*) kan het tracé wel gevolgd

²⁸ Gysseling 1960, 126; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/120879>.

²⁹ Brockmans 1986, 10; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>;

³⁰ Gerits 1989, 17.

³¹ Brockmans 1986, 27.

³² Brockmans 1986, 10; Carmans sd., 98; Gerits 1989, 17; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/120879>;

³³ Baerten 1965, 220.

³⁴ Gerits 1989, 18; Carmans sd., 98; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

³⁵ Gerits 1989, 18.

³⁶ Carmans sd., 98; Gerits 1989, 18; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

³⁷ Brockmans 1986, 64.

³⁸ Carmans sd., 98; Gerits 1989, 30; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

worden: in het oosten ter hoogte van de Harmoniestraat en Graaf van Loonstraat/oosten van het voormalige College tot aan de Violetstraat, in het noorden dwars door de Koolmijnlaan in de richting van het kruispunt van de Steenstraat en de August Cuppensstraat. Verder kan het tracé in het noorden gevolgd worden langs de August Cuppensstraat, in het westen langs de Burgemeester Geysekenslaan en Stadswal en in het zuiden langs de Scheigoorstraat en Pieter Breugelstraat.

Beringen lag op een knooppunt van de handelswegen Brussel-Düsseldorf, Diest-Venlo en Antwerpen-Keulen. De laatste afstand werd in drie dagen overbrugd, waarbij in Beringen een rustplaats was. Langs deze handelsweg(en) groeide Beringen in de 13de-15de eeuw uit tot een bloeiend klein-regionaal handelscentrum met een vrij belangrijke lakennijverheid. Verder bestonden in Beringen verschillende paenhuysen of brouwerijen.³⁹

In 1559 verkocht de abdij van Corbie haar heerlijke rechten in Beringen aan Godfried van Bocholtz, heer van Grevenbroek. Door het huwelijk van diens dochter met de heer van het Land van Ham, kwam de heerschappij Beringen in handen van de bewoners van het kasteel van Oostham. Achtereenvolgens leverden de families van Bocholtz (16de eeuw), van Hoensbroeck (17de eeuw), de Chastelet en van Isendorn (15de eeuw) de heren van Beringen.⁴⁰

Door zijn gunstige ligging bij een knooppunt van verkeers- en handelswegen werd Beringen echter ook verschillende keren belegerd, ingenomen en vernield door militaire eenheden in de loop van de 15de, 16de en 17de eeuw. De grondige verwoesting van de stad in 1654 door de troepen van Karel van Lorreinen kwam Beringen nooit te boven. De stad verviel tot een eenvoudig landbouwdorp.⁴¹

Tot in de 17de eeuw waren de woonhuizen hoofdzakelijk opgetrokken in vakwerk en voorzien van strodaken. Beringen werd echter verschillende keren door brand volledig in as gelegd (oa. in 1584, 1593, 1654). Om het brandgevaar in te dijken werden vanaf het begin van de 17de eeuw stedelijke ordonnanties vervaardigd voor de veiligheid van bakovens en tegen het gebruik van vuur in schuren. Bovendien stimuleerde het stadsbestuur het versteningsproces van de woonhuizen. Een ordonnantie van 1633 bepaalde dat de huizen voortaan met leien moesten afgedekt worden in plaats van met stro. Verder voorzag een vordering van 1637 het gebruik van natuur- en baksteen voor de woningbouw.⁴²

Ingrijpende wijzigingen in de stedelijke samenleving en in het economisch patroon kwamen pas met de oprichting van de steenkoolmijn van Beringen, die bovendien een aanzienlijke bevolkingstoename tot gevolg had. De eerste verkenningsboringen startten in 1902. Zij bewezen dat de ondergrond voldoende steenkolen bevatte om er een mijnzetel op te richten. Met het oog op een optimale vestigingsplaats werd in 1904-1909 een reeks proefboringen verricht. Uiteindelijk werden de mijngebouwen en de bijbehorende installaties op het grondgebied van Koersel opgetrokken. De concessie “Beringen-Koersel” (1906), de koolmijn van Beringen, werd operationeel in 1922.⁴³

2.2.2 De Markt en Sint-Pieters-Bandenkerk

De Markt van Beringen betreft in oorsprong een driehoekig plein, waar de belangrijkste invalswegen uitmondten. Door zijn ligging bij de handelswegen Diest-Venlo en Antwerpen-Keulen ontwikkelde zich een belangrijke doorvoerhandel en kleinindustrie. Al zeer vroeg had Beringen dan ook zijn lakenbeurs, vleeshal en paenhuysen (brouwerijen).⁴⁴

Of dit driehoekige plein eertijds een dries vormde is mogelijk. De oudste dries-nederzettingen ontstonden tijdens de Frankisch-Merovingische tijd, te situeren in de 5de tot de 7de eeuw en waren eertijds verzamel- en drenkplaatsen voor het vee, vooral tijdens de nacht en dreigend gevaar.⁴⁵

³⁹ Carmans sd., 98;

⁴⁰ Beerten 2013, 8.

⁴¹ Gerits 1989, 28.

⁴² Gerits 1989, 28.

⁴³ Carmans sd., 98.

⁴⁴ Brockmans 1986, 48; <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/120879>.

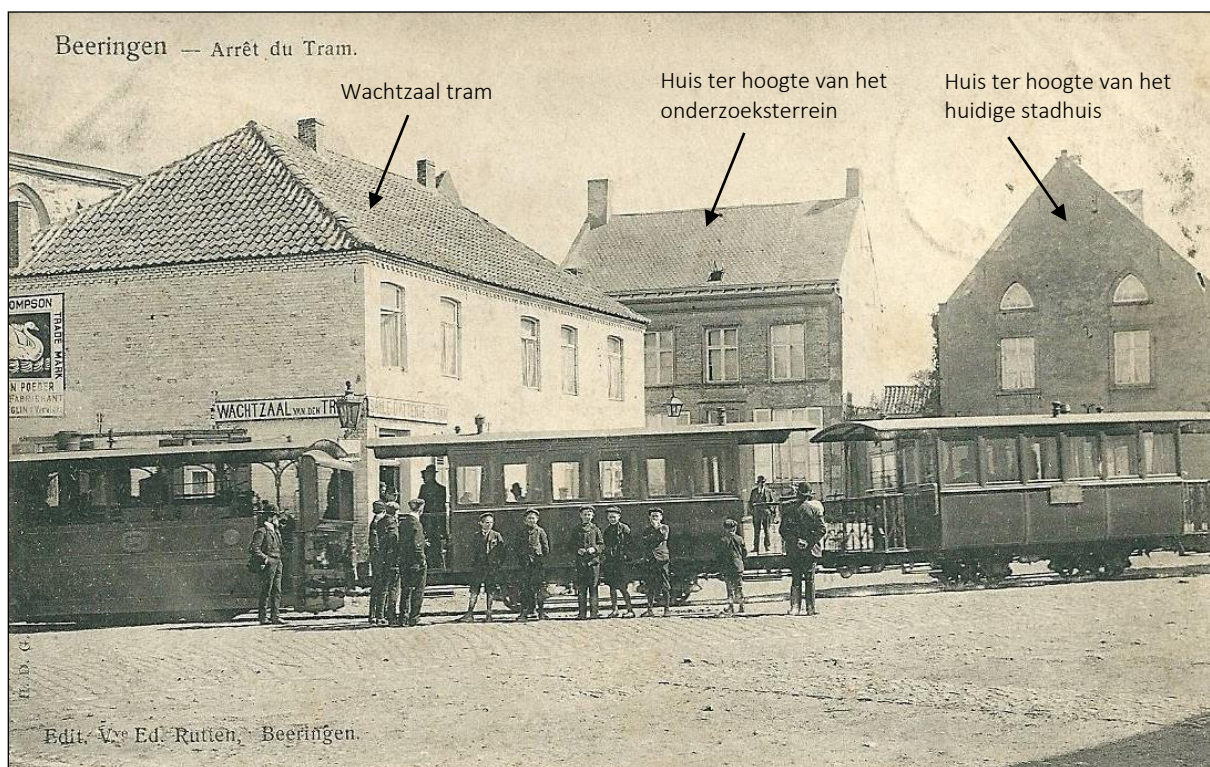
⁴⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/dibe/geheel/111500>

De parochiekerk van Sint-Pieters-Banden situeert zich in het noordoosten van de Markt. Deze in oorsprong 9de-eeuwse zaalkerk was door een kerkhof en kerkhofmuur omgeven. Bebouwing was rondom deze kerkhofmuur aanwezig, zoals zichtbaar is op het historisch kaartmateriaal tot het begin van de 20ste eeuw. Later kwam ten zuiden van de kerkhofmuur de wachtzaal van de tram (zie *infra*).

Het oorspronkelijke kerkgebouw werd in de 10de eeuw vervangen door een driebeukige romaanse kerk met toren, transepten en later een koor in gotische stijl. De troepen van Karel de Stoute verwoestten in 1467 de kerk. De heropgebouwde kerk werd tijdens de godsdiensttwisten in de 16de eeuw opnieuw verwoest. In vrij korte tijd werd een nieuwe kerk gebouwd, dat in 1654 andermaal werd afgebrand, ditmaal door de Lorreinen. Van de nieuw opgerichte kerk stortte de toren in 1893 in, wat een deel van het schip vernielde. Overledenen werden begraven in en rondom de kerk, op het ommuurd kerkhof.⁴⁶ Ook het kerkhof werd bij de verwoestingen door de Lorreinen (1654) verwoest.⁴⁷ Het kerkhof blijft zichtbaar op de topografische kaart van 1904 (Afb. 24). Op de kaart van 1939 (Afb. 25) wordt geen kerkhof aangeduid en is voor de eerste maal het nieuwe kerkhof aan de Brouwersstraat, in het westen van de stad zichtbaar. Er is momenteel niet geweten of het oude kerkhof naar aanleiding hiervan of later geruimd werd.

Net ten zuidoosten van de kerk, ter hoogte van het onderzoeksterrein, situeert zich een alleenstaand dubbelhuis uit de 18de eeuw, die teruggaat op een oude hoeve (mogelijk het Herenhof, zie *supra en infra*). Ten zuiden hiervan, ter hoogte van het latere stadhuis dat in 1966 werd ingewijd en recent werd afgebroken, bevonden zich twee huizen.

Over de markt liep een tramlijn. De lijn Hasselt-Leopoldsborg werd in 1896 aangelegd en kwam langs Beringen. De lijn Diest-Beringen-Koersel trad in werking in 1904. Na de Tweede Wereldoorlog werden beide lijnen afgeschaft. Gekend is dat de wachtzaal van de tram aanwezig was op de Markt, ten zuiden van de kerkhofmuur. De bebouwing, afgebroken in 1941, stond zo ter hoogte van de vroegere bebouwing langs de kerkhofmuur.

Afb. 15: Zicht op het marktplein. Links buiten de foto bevindt zich de parochiekerk Sint-Pieters-Banden. De bebouwing rondom de kerk wordt ingenomen door een wachtzaal voor de tram. Op basis van de foto en het tracé kan vermoed worden dat de lijn langs de huidige Koerselsesteenweg verder liep. Het huis ter hoogte van het onderzoeksterrein is centraal zichtbaar met rechts hiervan een gebouw ter hoogte van het recent afgebroken stadhuis (Bron: Schouteden sd, 85).

⁴⁶ Gerits 1989, 22.

⁴⁷ Brockmans 1986, 19.

2.2.3. Beknopte historiek van het onderzoeksterrein

Cartografische en iconografische bronnen tonen het onderzoeksterrein steeds in het centrum van de middeleeuwse stad, ten zuiden van de kerk en ten oosten van de Markt. Het bestaande alleenstaand dubbelhuis dateert uit de 18de eeuw en zou teruggaan op een oude hoeve. Volgens meerdere literaire bronnen zou het hierbij gaan om de verdwenen en versterkte kloosterhoeve 'Het Herenhof'. De situatie zoals afgebeeld wordt op het historisch kaartmateriaal wijzigt nauwelijks en is vergelijkbaar met de huidige toestand. De hoofdbouw van het 18de eeuwse dubbelhuis wordt tot op heden als apotheek gebruikt. Verder is alle cartografische bronnen een aanbouw zichtbaar die doorloopt in het noordelijke en oostelijke deel van het perceel. Het meest oostelijke deel van deze aanbouw werd in het laatste kwart van de 20ste eeuw gesloopt.

De oudste bekende iconografische bron van Beringen is *een gravure van Robert Peril, gemaakt rond 1510 (Afb. 16)*. Deze gravure geeft een schetsmatige weergave van het panorama van de stad Beringen. Aangezien het niet de bedoeling was een volledig getrouwe weergave van de werkelijkheid te schetsen, dient deze prent met enige voorzichtigheid bekeken te worden. Toch is deze schets interessant aangezien het als enige een beeld geeft van de stad voor de grote verwoestingen van 1584. Als men de kerk als ankerpunt neemt, lijkt het erop dat de schets gemaakt is vanuit het zuiden/zuidoosten. De toren van de kerk staat in het westen, het schip is naar het oosten gericht. Dit zou echter inhouden dat de stad over een noordelijke poort beschikte, wat niet het geval lijkt te zijn (*zie infra*). Men kan er ook van uit gaan dat de schets gemaakt is om zoveel mogelijk van de stad in beeld te brengen zonder echt rekening te houden met de exacte ligging van de gebouwen. Centraal op de Markt staat een lakenhalle of stadhuis. Links hiervan ligt een waterpoel, mogelijk verwijzend naar de vroegere oorsprong als dries met centrale drenkplaats voor het vee.⁴⁸ De kerk, die rechts van het centrale gebouw wordt aangeduid, wordt door meerdere gebouwen omgeven, zo mogelijk ook ter hoogte van het onderzoeksterrein. Of er een kerkhof rondom de kerk aanwezig was, is niet duidelijk op deze gravure.

Op de *figuratieve kaart uit het kaartboek van de Abdij van Averbode, gemaakt door Cornelis Lowis (1661-1680)* in de 17de eeuw (*Afb. 17*), kan het onderzoeksgebied onmogelijk in detail gesitueerd worden.

Afb. 16: Panorama van Beringen, gravure door Robert Peril (16de eeuw) (Bron: Carmans s.d., 99 en Gerits 1989, 18).

⁴⁸ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>.

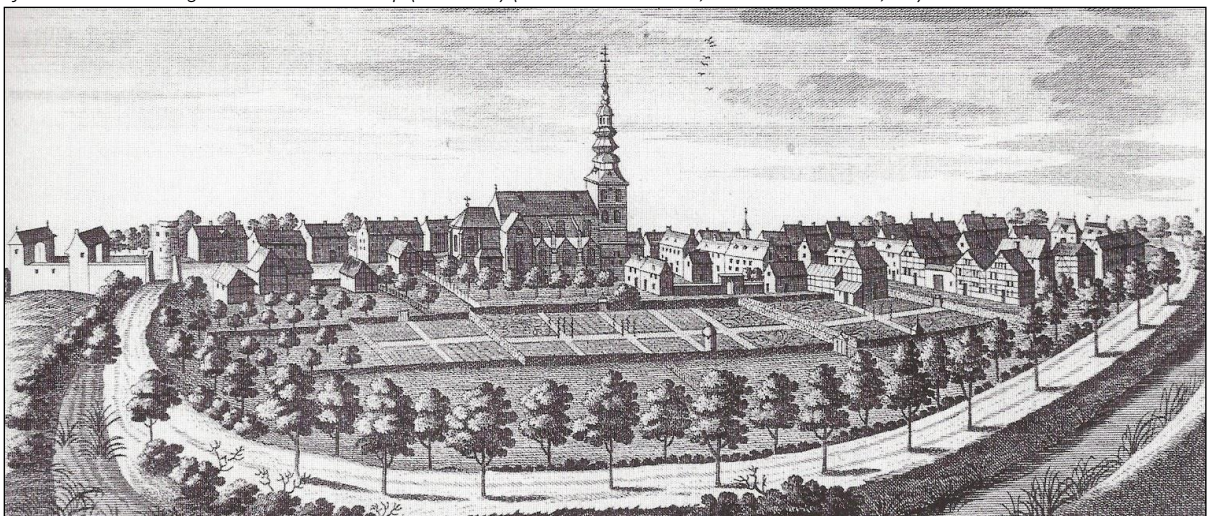

Afb. 17: Detail uit het kaartboek van de Abdij van Averbode, 1659 (Bron: Van Ermen 1997, 104).

Op een *panorama van Beringen* getekend door *Remacle Le Loup* (ca. 1730, Afb. 18) wordt de stad vanaf het noordoosten afgebeeld. In het oosten (links op de gravure) situeert de stadsvest zich ter hoogte van de huidige Graaf van Loonstraat met achteraan een poortgebouw (cfr. de Koerselse Poort, zie *infra*). Centraal wordt de kerk afgebeeld. Over het projectgebied, dat zich achter de kerk situeert, kan niets gezegd worden. Een kopergravure uit 1744 werd opgemaakt naar voornoemde pentekening van *Remacle le Loup* en geeft een vergelijkbaar beeld (Afb. 19).

Afb. 18: Pentekening van Remacle Le Loup (ca. 1730) (Bron: Carmans s.d., 99 en Gerits 1989, 19).

Afb. 19: Gezicht op de stad Beringen. Kopergravure, naar de pentekening van Remacle Le Loup, 1744. (Bron: Carmans s.d., 99 en Gerits 1989, 19).

Het stratenpatroon in het stadscentrum, met de huidige Koerselsesteenweg, de Markt en de Collegestraat, zijn op *de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van graaf de Ferraris (1771-1778, Afb. 20)* duidelijk rondom het onderzoeksterrein te herkennen. Op de Markt zijn twee ronde blauwgroene ingekleurde cirkels getekend, die als open waterputten te interpreteren zijn. De Sint-Pietersbandenkerk wordt door een kerkhof en kerkhofmuur/haag omgeven. Bebouwing bevindt zich langs deze kerkhofmuur. Ook het onderzoeksterrein lijkt zo volledig bebouwd. In oostelijke richting, ter hoogte van de huidige Graaf Van Loonstraat, is de stadsvest met ten westen hiervan een aarden wal herkenbaar. Van een stadsmuur zelf is geen spoor te herkennen.

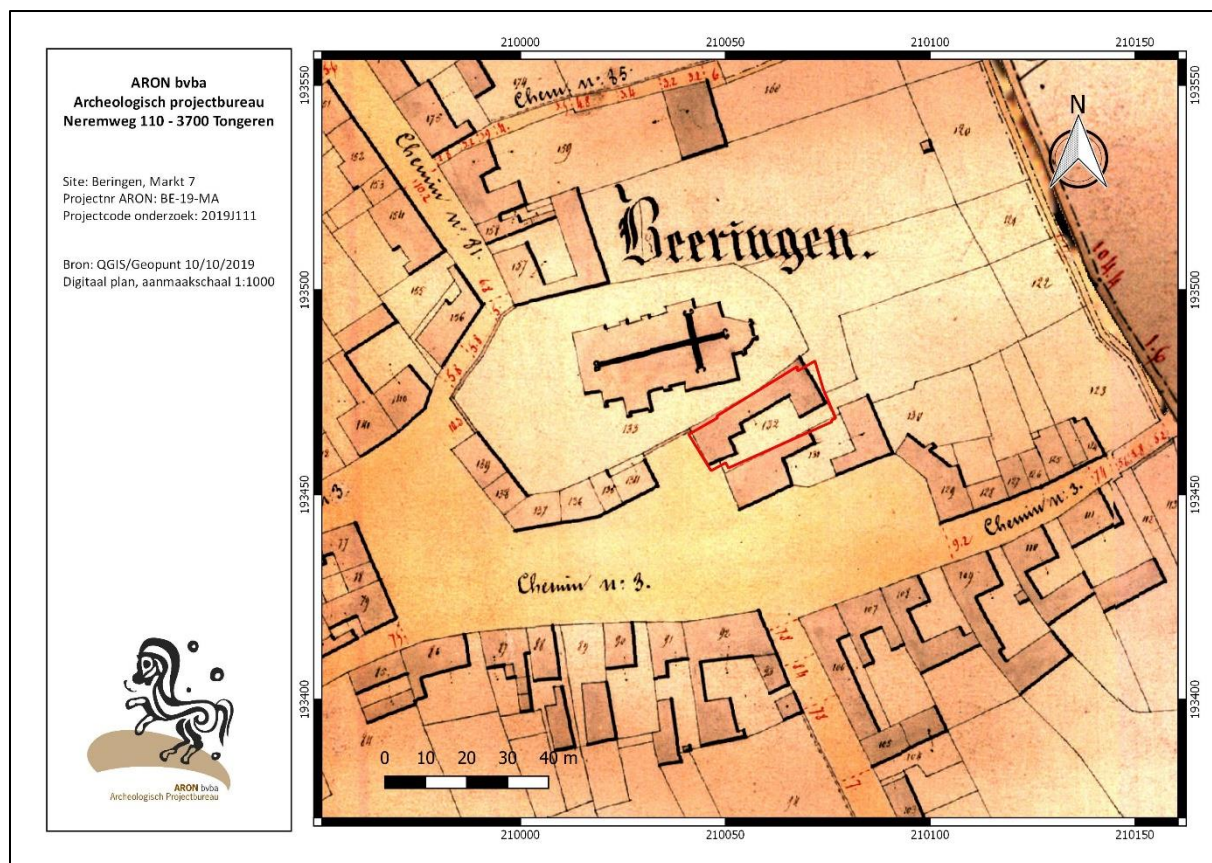
Op *de Atlas van de Buurtwegen (ca. 1840, Afb. 21)* en *de primitieve kadasterkaart (ca. 1850, Afb. 22)* is bebouwing aanwezig op de Markt, langs de kerkhofmuur rondom de kerk. Ook het huidige onderzoeksterrein is volledig in het westen, noorden en oosten bebouwd. Deze bebouwing komt overeen met de huidige toestand, met uitzondering van het meest oostelijke blok dat later werd gesloopt (zie *infra*). Ook ten zuiden, ter hoogte van het recent gesloopte stadhuis, was bebouwing aanwezig. Op de Atlas der Buurtwegen worden de Markt en Koerselsesteenweg aangeduid als *Chemin nr. 3*.

De Vandermaelenkaart (1846-1854, Afb. 23) geeft een quasi vergelijkbaar, hetzij minder gedetailleerd, beeld.

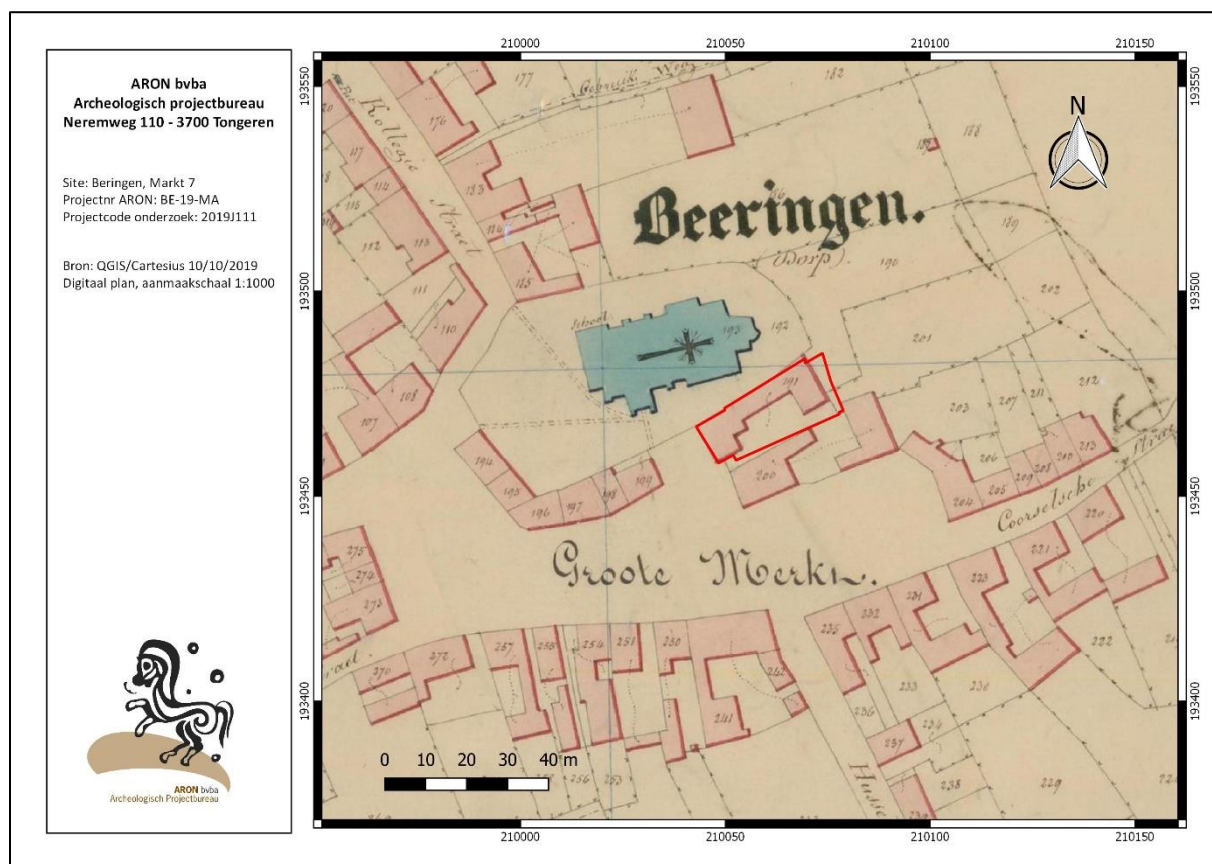
Op de topografische kaarten van het begin van de 20ste eeuw (1904, *Afb. 24* en 1939, *Afb. 25*) is de middeleeuwse stadsstructuur van Beringen niet of nauwelijks nog herkenbaar in tegenstelling tot andere Loonse steden in Limburg. Beringen heeft immers haar middeleeuwse structuur sterk vervaagd door een nieuw stratenpatroon aan te leggen in de 20ste eeuw. Op de topografische kaart van 1904 wordt ten oosten van de stad verwezen naar de tiendaagse veldslag van 1830-1831.

Afb. 20: Detail uit de Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgesteld op initiatief van Graaf de Ferraris (1771-1778) met situering van het onderzoekerrein (rood).

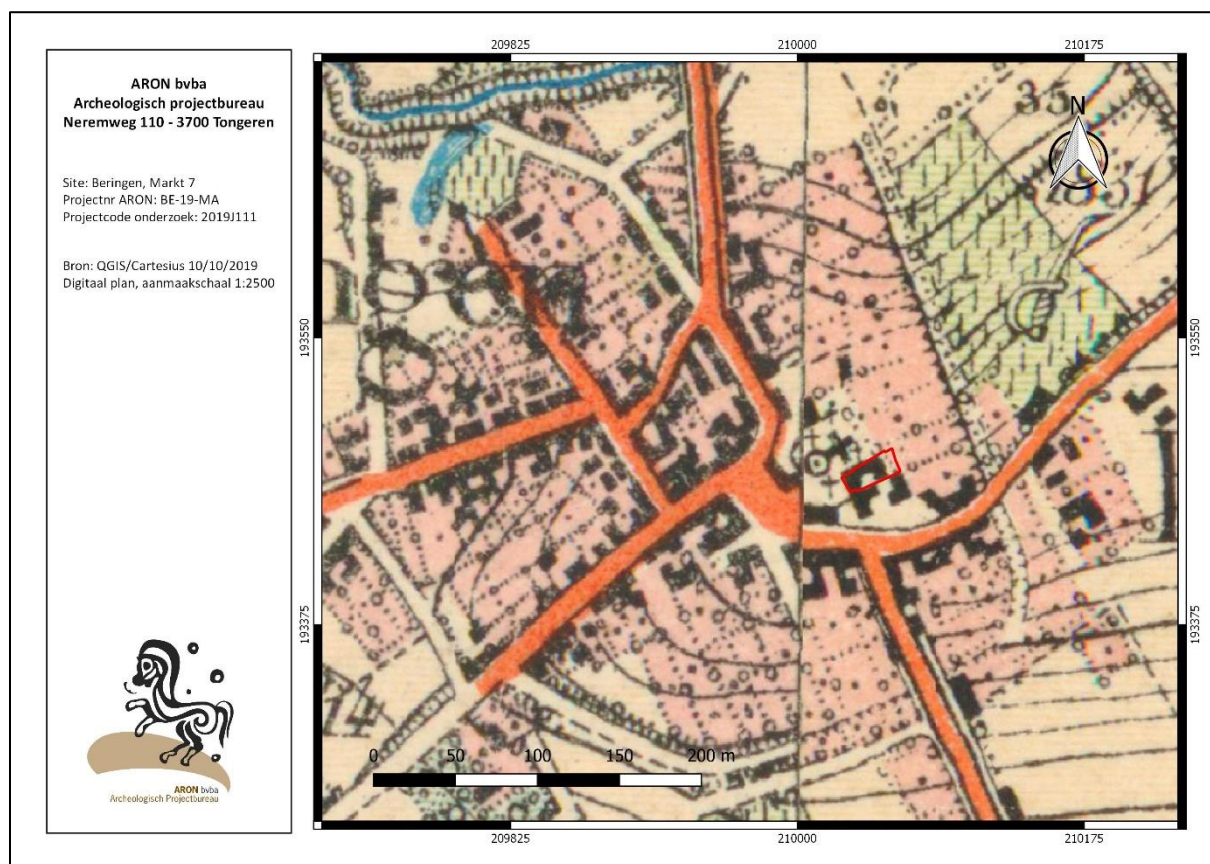
Afb. 21: Atlas van de Buurtwegen (ca. 1841) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

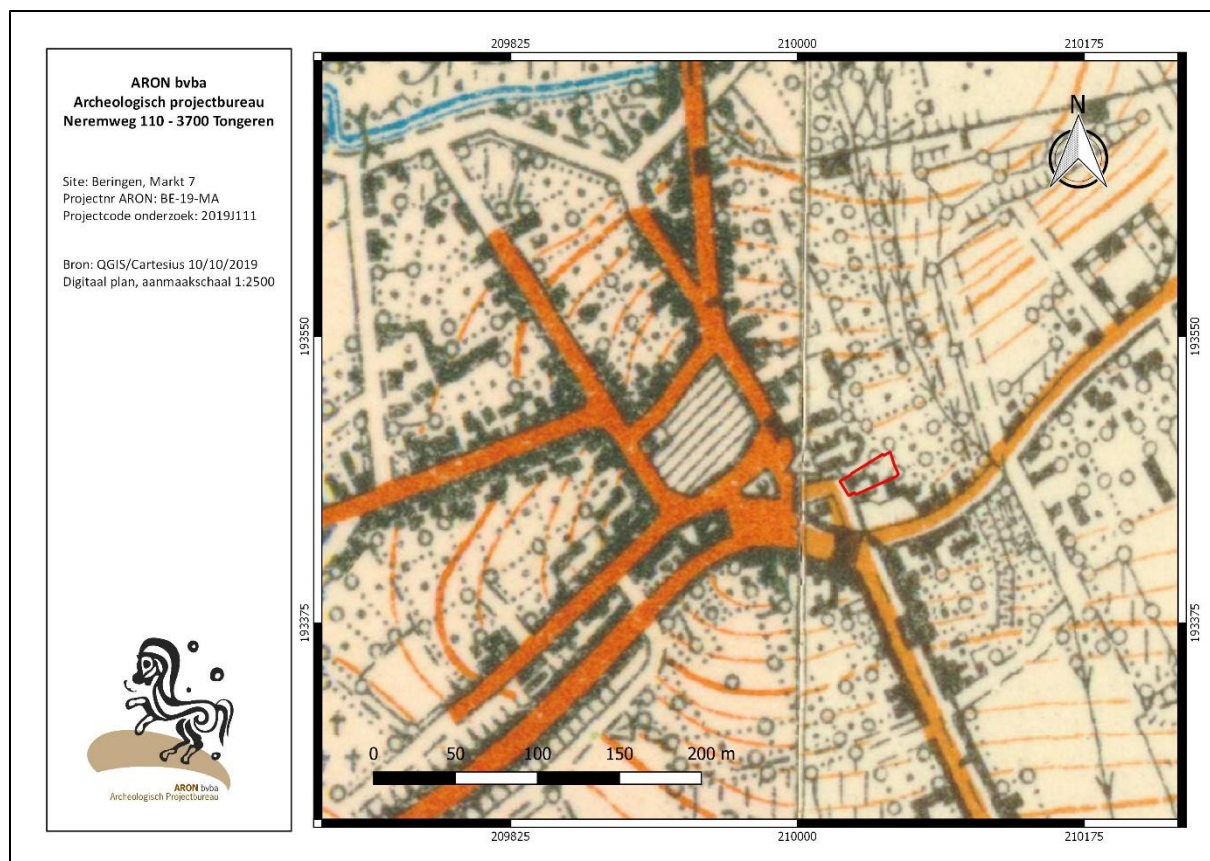
Afb. 22: Detailkaart van de Primitieve Kadasterkaart (ca. 1850), Beringen 1ste AFD, Sect. C, 1ste blad, met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Afb. 23: Vandermaelenkaart (1846-1854) met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Afb. 24: Topografische kaart uit 1904 met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

Afb. 25: Topografische kaart uit 1939 met aanduiding van het onderzoeksgebied (rood).

Het uitzicht van de Markt onderging door de aanleg van de Paalsesteenweg in 1938 een eerste grondige wijziging, zoals ook zichtbaar is op de topografische kaart van 1939 (Afb. 25).⁴⁹

De huizen ten zuiden van het terrein werden afgebroken omstreeks het midden van de vorige eeuw en maakten plaats voor het recent afgebroken stadhuis. Het onderzoeksterrein onderging nog weinig veranderingen. Enkel de oostelijke vleugel werd gesloopt, vermoedelijk in het laatste kwart van de 20ste eeuw. Deze vleugel is immers – hetzij in vervallen staat – nog duidelijk zichtbaar op een foto uit 1977 (Afb. 26). Op de orthofoto genomen tussen 1979 en 1990 (Afb. 27) is de vleugel daarentegen reeds afgebroken.

Recent werd ook het voormalige stadhuis ten zuiden van het onderzoeksterrein afgebroken, om plaats te maken voor een nieuw blok (Blok C) (Afb. 28, Afb. 29).

Afb. 26: Zicht op de bebouwing, toestand 1977 (Bron: OE, <https://id.erfgoed.net/afbeeldingen/165504>).

⁴⁹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

Afb. 27: Orthofoto genomen tussen 1979 en 1990 met aanduiding van het onderzoeksterrein (rood).

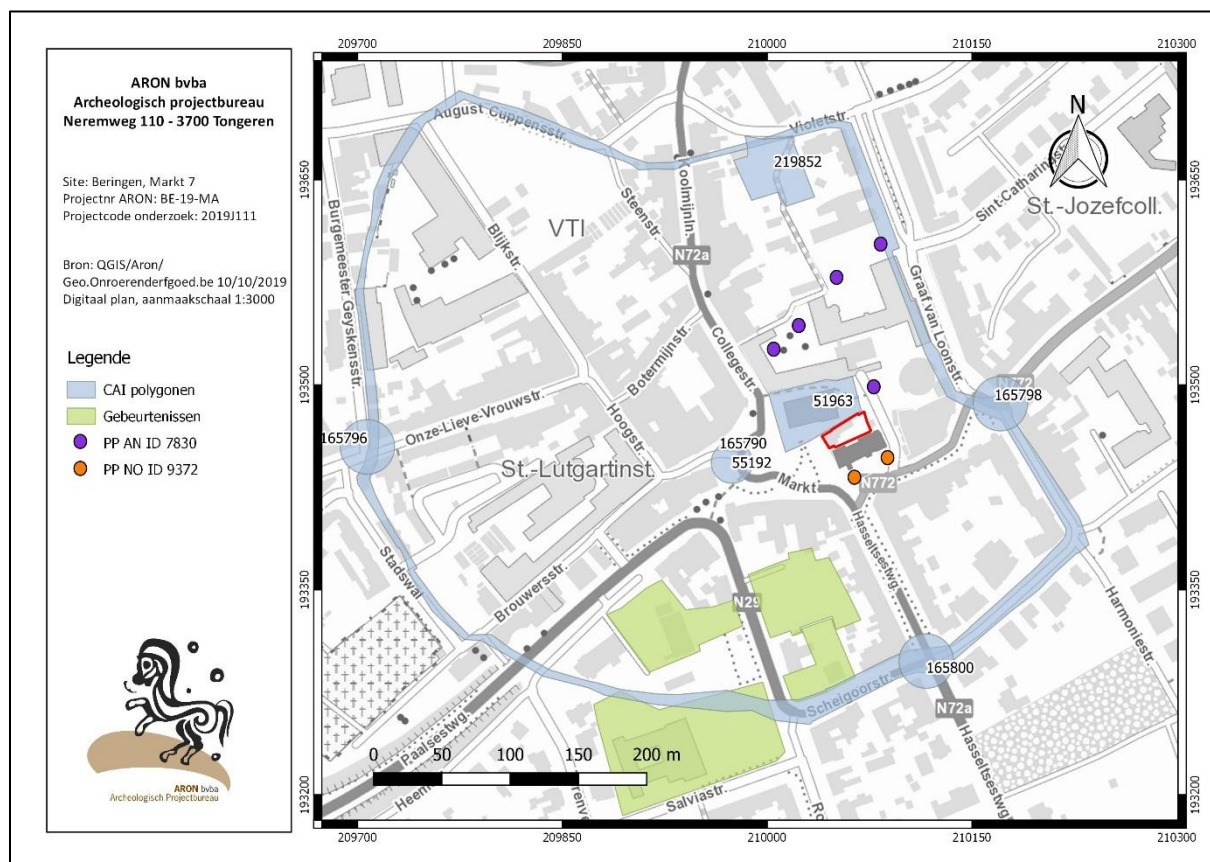

Afb. 28: Zicht op het onderzoeksterrein vanaf het zuidwesten met vooraan het afgebroken voormalige stadhuis

Afb. 29: Zicht op het onderzoeksterrein vanaf het zuidwesten met vooraan de nieuwbouw ter hoogte van het voormalige stadhuis.

2.3 Archeologische situering van het onderzoeksgebied

Afb. 30: Detail uit de Centrale Archeologische Inventaris met aanduiding van de omliggende vindplaatsen (lichtblauw), gebeurtenissen (groen) recent archeologisch onderzoek in de omgeving (paars en oranje) en het onderzoeksterrein (rood) (Uittreksels uit Cartoweb.be met toelating van het Nationaal Geografisch Instituut C18008 – www.ngi.be)

Uit het stadscentrum van Beringen is weinig archeologische informatie in de Centraal Archeologische Inventaris bekend (Afb. 30).

CAI 165790 is de indicator van de stadsomwalling zoals wordt aangeduid op de historische kaarten. Deze liep ten oosten van de stad en het projectgebied, ter hoogte van de huidige Graaf Van Loonstraat. Ook de drie stadspoorten zijn in de CAI geïnventariseerd: in het oosten de Koerselse of Kempische Poort (**CAI 165798**), in het zuiden de Hasseltse Poort of Verloren Toren (**CAI 165800**) en in het westen de Onze-Lieve-Vrouwe Poort of Diesterse Poort (**CAI 165796**).

In het historische centrum werden slechts op drie plaatsen archeologische relictten teruggevonden. Tijdens rioleringswerken in 1995 op de Markt kwam een waterput uit de nieuwe tijd tevoorschijn (**CAI 55192**). Meer gegevens hierover ontbreken evenwel. Verder brachten archeologische opgravingen⁵⁰ in de Sint-Pietersbandenkerk (**CAI 51963**) aan het licht dat er in de 9de-10de eeuw (Karolingische periode) al een kleine zaalkerk met aansluitend koor op dezelfde plaats stond. In de 10de eeuw tot de 13de eeuw werd een driebeukige romaanse kerk met toren en transepten opgebouwd, en een koor in gotische stijl. Deze kerk werd in 1467 en 1584 verwoest. In 1654 brandde de heropgebouwde kerk af, in 1893 stortte de toren in en vernielde een deel van het schip. Volgens de legende zouden er gangen vertrekken vanuit de kelders van de kerk en onder de Markt doorlopen. Op het rond liggende kerkhof werden reeds meerdere vlakgraven uit de vroege middeleeuwen (Karolingische periode) aangetroffen.⁵¹

⁵⁰ Zie hiervoor Vanderhoeven ea. (2002).

⁵¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/cai/zone/140193>

Ter hoogte van de Violetstraat in het noordoosten van het stadcentrum van Beringen (CAI 219852), net binnen de omwalling, werd een archeologisch vooronderzoek uitgevoerd in 2016 door *Studiebureau Archeologie*. Er werden tijdens dit onderzoek meerdere structuren uit de vroege ijzertijd aangetroffen, waaronder een mogelijke kringgreppel en een mogelijk urnegraf. Uit de Romeinse periode werd aardewerk aangetroffen en fragmenten van tegulae, uit de vroege middeleeuwen aardewerk en twee sporen waaronder een paalkuil. Een 5 meter brede gracht werd aangeduid maar zou dateren uit de nieuwe tijd.⁵²

Archeologisch vooronderzoeken op het terrein van de basisschool De Step (Paalsesteenweg en Salvياstraat), langs de voormalige stadswal, leverde geen informatie op.⁵³ Andere archeologisch vooronderzoek aan de Rozenlaan, Paalsesteenweg en Scheigoorstraat, net binnen de middeleeuwse stadsomwalling, leverde – met uitzondering van een post-middeleeuwse perceelsgreppel –, eveneens geen archeologische relevante informatie op.⁵⁴

Recent archeologisch onderzoek vond plaats rondom het terrein, in het kader van de herontwikkeling van de College-site en het oude stadhuis.

Op de Colegesite werd in de periode 2016-2018 door *Aron bvba* een geofysisch onderzoek en proefputten- en proefsleuvenonderzoek uitgevoerd.⁵⁵ In het geofysisch onderzoek werden 3 zones onderzocht door middel van een GPR (ground-penetrating radar). Twee zones (B en C) situeerden zich in het noorden van het terrein, Zone A lag ter hoogte van de voormalige speelplaats. Op basis van de resultaten van het geofysisch onderzoek kon worden besloten dat de drie onderzoekszones voor een groot gedeelte werden bepaald door moderne ingrepen en verstoringen. Aansluitend werden verspreid over het terrein vijf proefputten (*Afb. 30, paars*) aangelegd. Hieruit bleek dat ter hoogte van de zone ten noorden van de school en ter hoogte van de speelplaats sprake was van een relatief goede bewaring. Er werd besloten dat onder de aanwezige moderne lagen, met name deze die betrekking hebben op de ontwikkeling van de school, zich nog archeologische sporen konden voordoen waarvoor op basis van hun positie werd aangenomen dat deze teruggaan op middeleeuwse activiteiten. Een archeologische opgraving ter hoogte van de Collegesite vond in het voorjaar plaats. De resultaten van dit onderzoek is momenteel echter nog niet uitgeschreven.

Ook ter hoogte van het voormalige stadhuis werden in 2018 door *Aron bvba* twee proefputten aangelegd (*Afb. 30, oranje*).⁵⁶ De oorspronkelijke bodemopbouw van het terrein bleek hier sterk geroerd door recente menselijke activiteit. Aan de westzijde van het terrein was er sprake van moderne stabilisé- en ophogingslagen die een diepte bereikten tot 1,4 m onder het maaiveld. Aan de oostzijde van het terrein was de bodemopbouw tot een diepte van ca. 1-1,1 m verstoord door meerdere puin-, afbraak- en egalisatiepakketten, die op basis van hun bijmenging als post-middeleeuws of modern werden benoemd en vermoedelijk te relateren zijn aan de opbouw en afbraak van de bebouwing zoals deze op het historische kaartmateriaal zichtbaar is in de omgeving van deze proefput. Ook het noordelijke deel van het toenmalige onderzoeksterrein (ter hoogte van parking achter de bibliotheek) werd sterk gedefinieerd door recente menselijke activiteit. De profielput die hier werd gezet naar aanleiding van de hoger besproken archeologisch onderzoek (*Afb. 30, Paars*) toonde meerdere puin- en ophogingslagen die zich tot op een diepte bevonden van ca. 1,3 m onder het maaiveld bevonden en werden aangevoerd om de parking te nivelleren. Alle aangesneden pakketten lagen rechtsreeks op de ondergrond van de tertiaire getuigenheuvel (cfr. tertiair zand van *de Formatie van Diest*). Op basis hiervan werd duidelijk dat de top van deze heuvel werd genivelleerd en geëgaliseerd. Daarnaast zal ook erosie hierbij een rol gespeeld hebben.

⁵² Yperman W (2018).

⁵³ Zie hiervoor Vandegehuchte ea. (2008).

⁵⁴ Zie hiervoor Van de Konijnenburg (2012) en (2013).

⁵⁵ Zie Van de Staey ea. 2018a

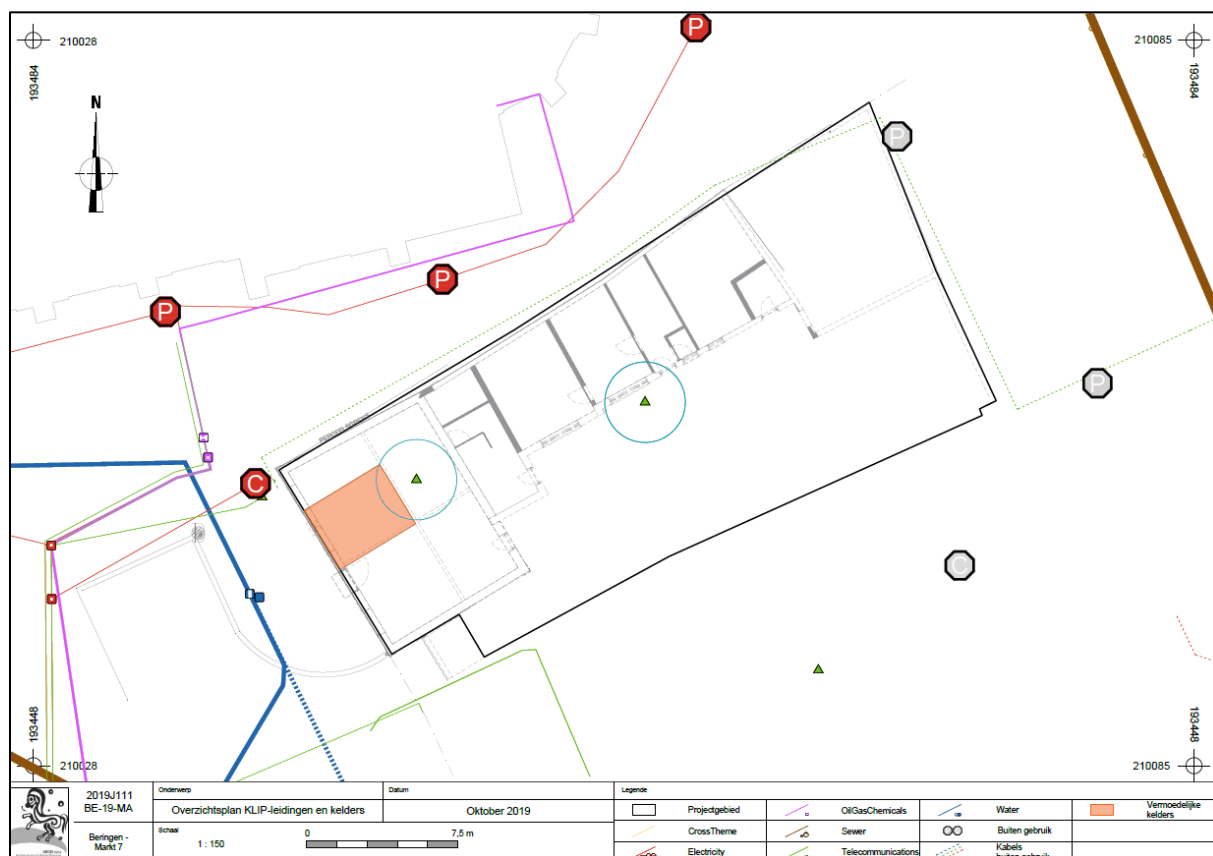
⁵⁶ Van de Staey ea. 2017; Van de Staey ea. 2018b.

2.4 Gaafheid van het terrein: gekende verstoringen

De projectzone wordt ingenomen door een apotheek met achterliggende bijgebouwen. In totaal is op deze manier ca. 204 m² bebouwd.

Gekend is dat het woonhuis over een kleine oppervlakte aan de voorzijde (hoofdgebouw) is onderkelderd (ca. 15 m²?, Afb. 31, Oranje). Voor dit deel kan van een verstoring tot ca. 3 – 3,5 m onder het maaiveld worden uitgegaan. Voor de delen die niet onderkelderd zijn, kan uitgegaan worden van een fundering die minstens tot op vorstvrije diepte (80 cm) uitgegraven is. De achterbouw zal vermoedelijk slechts tot op beperkte diepte (tot ca. 50 cm) gefundeerd zijn.

Bij het Kabel- en Leidingen Informatie Portaal (KLIP) werd informatie opgevraagd over de in het plangebied aanwezige nutsleidingen (Afb. 31, BIJLAGE 6). Hieruit blijkt een huisaansluiting van *Proximus* aanwezig ter hoogte van de hoofd- en achterbouw. Verder wordt net ten noorden en in de noordoosthoek van het terrein een buiten gebruik gestelde pole en telecommunicatieleiding van *Fluvius* aangeduid. Tot voor kort was een electriciteitscabine net ten oosten van het terrein aanwezig. Net ten zuiden van het projectgebied lopen telecommunicatieleidingen van *Proximus* en *Fluvius*. De overige leidingen zijn aanwezig ter hoogte van de Markt, ten westen van het onderzoeksterrein. Op te merken is dat de diepte en breedte van de sleuven voor het uitgraven van deze leidingen tot op heden onbekend blijft.

Afb. 31: Overzicht aanwezige nutsleidingen op het onderzoeksterrein en indicatie van de ligging van de vermoedelijk aanwezige kelders in het oranje (Bron: KLIP, digitaal plan, dd 10/10/2019, aanmaakschaal 1.150, 2019J111).

2.5 Onderzoeksvragen

Volgende onderzoeksvragen dienden tijdens het bureauonderzoek te worden beantwoord:

Wat zijn de gekende archeologische gegevens in het projectgebied?

Binnen het projectgebied zelf werd tot op heden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. Het terrein ligt volledig binnen de historische stadskern van Beringen, vastgesteld als archeologische zone (ID 5874).

In de CAI staan in het centrum slechts twee locaties aangeduid. Tijdens rioleringswerken op de Markt kwam een waterput uit de Nieuwe Tijd tevoorschijn (CAI 55192). Verder brachten archeologische opgravingen in de Sint-Pietersbandenkerk (CAI 51963) aan het licht dat er in de 9de-10de eeuw (Karolingische periode) al een kleine zaalkerk met aansluitend koor op dezelfde plaats stond.

Verder vond recent archeologisch onderzoek plaats rondom het terrein, in het kader van de herontwikkeling van de College-site en het oude stadhuis.

Op de Collegesite werd, naast een bureauonderzoek, een geofysisch onderzoek en proefputten en -sleuven-onderzoek uitgevoerd.⁵⁷ Een archeologische opgraving ter hoogte van twee deelzones ter hoogte van de Collegesite werd door *ABO Group* uitgevoerd en vond in het voorjaar van 2019 plaats. De resultaten van dit onderzoek zijn momenteel echter nog niet gekend.

Ter hoogte van het voormalige stadhuis werden in 2018 door *Aron bvba* twee proefputten aangelegd.⁵⁸ De oorspronkelijke bodemopbouw van het terrein bleek hier sterk geroerd door recente menselijke activiteit. Een vervolgonderzoek op deze locatie werd niet nodig geacht.

Welke informatie geven de gekende historische en iconografische gegevens van het projectgebied?

Hoe is de evolutie van de historische bebouwing van het terrein?

Wat is de geschiedenis van het landgebruik van het terrein?

Beringen kent zijn oorsprong waarschijnlijk in de 6de tot 8ste eeuw, maar werd voor het eerst vermeld in 1120. Beringen was een allodiale heerlijkheid, die volgens de traditionele geschiedschrijving deel uitmaakte van het patrimonium Sancti Adelardi, het erfgoed van Sint-Adelardus van Corbie. Toen de H. Adelardus in het klooster trad, schonk hij zijn patrimoniale bezittingen, waaronder naast Beringen ook Paal en Heusden, rond 770 aan de abdij van Corbië in Picardië, waar hij abt werd in 781 tot 827. De verdwenen kloosterhoeve 'Het Herenhof', die tijdens de middeleeuwen in het centrum van Beringen was gelegen (t.h.v. het onderzoeksterrein, Markt 7) zou hiernaar refereren. In de 13de eeuw verkreeg Beringen de stadsrechten. Kort nadat Beringen van de graaf van Loon in de 13de eeuw zijn vrijheid had verkregen, werd de stad omwald. Drie poorten verleenden toegang tot het stadscentrum.

Door zijn gunstige ligging bij een knooppunt van verkeers- en handelswegen werd Beringen verschillende keren belegerd, ingenomen en vernield door militaire eenheden in de loop van de 15de, 16de en 17de eeuw. De grondige verwoesting van de stad in 1654 door de troepen van Karel van Lorreinen kwam Beringen nooit te boven. De stad verviel tot een eenvoudig landbouwdorp. In 1826 begon men met het dempen van de grachten en het slopen van de wallen.

Ingrijpende wijzigingen in de stedelijke samenleving en in het economisch patroon kwamen pas met de oprichting van de steenkoolmijn van Beringen. De koolmijn van Beringen werd operationeel in 1922.

Cartografische en iconografische bronnen tonen het onderzoeksterrein steeds in het centrum van de middeleeuwse stad, ten zuiden van de kerk en ten oosten van de Markt. Het bestaande alleenstaand dubbelhuis dateert uit de 18de eeuw en zou teruggaan op een oude hoeve. Volgens meerdere literaire bronnen zou het hierbij gaan om de verdwenen en versterkte kloosterhoeve 'Het Herenhof'. De situatie zoals afgebeeld wordt op het

⁵⁷ Van de Staey ea. (2018a).

⁵⁸ Van de Staey ea. (2017); Van de Staey ea. (2018ba).

historisch kaartmateriaal wijzigt nauwelijks en is vergelijkbaar met de huidige toestand. De hoofdbouw van het 18de eeuwse dubbelhuis wordt tot op heden als apotheek gebruikt. Verder is alle cartografische bronnen een aanbouw zichtbaar die doorloopt in het noordelijke en oostelijke deel van het perceel. Het meest oostelijke deel van deze aanbouw werd in het laatste kwart van de 20ste eeuw gesloopt.

Wat zijn de gekende verstoringen (van de huidige verhardingen, riolering, allerhande leidingen, enz)? Hoe diep gaan deze verstoringen en over welke oppervlakte verspreiden ze zich?

De projectzone wordt ingenomen door een apotheek met achterliggende bijgebouwen. In totaal is op deze manier ca. 204 m² bebouwd. Gekend is dat het woonhuis over een kleine oppervlakte aan de voorzijde (hoofdgebouw) is onderkelderd (ca. 15 m²?). Voor dit deel kan van een verstoring tot ca. 3 – 3,5 m onder het maaiveld worden uitgegaan. Voor de delen die niet onderkelderd zijn, kan uitgegaan worden van een fundering die minstens tot op vorstvrije diepte (80 cm) uitgegraven is. De achterbouw zal vermoedelijk slechts tot op beperkte diepte (tot ca. 50 cm) gefundeerd zijn.

Uit de verkregen informatie bij het Kabel- en Leidingen Informatie Portaal (KLIP) blijkt een huisaansluiting van *Proximus* aanwezig ter hoogte van de hoofd- en achterbouw. Verder wordt net ten noorden en in de noordoosthoek van het terrein een buiten gebruik gestelde pole en telecommunicatieleiding van *Fluvius* aangeduid. Tot voor kort was een electriciteitscabine net ten oosten van het terrein aanwezig. Net ten zuiden van het projectgebied lopen telecommunicatieleidingen van *Proximus* en *Fluvius*.

Wat is de impact van de geplande werken?

De initiatiefnemer plant op een ca. 465 m² groot terrein aan de Markt 7 te Beringen, de bouw van een Grand Café/Brasserie. Alvorens deze werken van start kunnen gaan, dient zal de bestaande bebouwing volledig gesloopt te worden.

De meest ingrijpende bodemingreep omvat de aanleg van een ondergronds niveau over quasi de volledige oppervlakte van de nieuwbouw. Met uitzondering van een kleine hoek in het noordoosten wordt deze nieuwbouw (oppervlakte ca. 255 m²) immers volledig onderkelderd. De oppervlakte van de kelder bedraagt zo ca. 240 m². Deze kelder, die als voorraadruimte en sanitair blok zal dienst doen, zal tot een diepte van ca. 38,75 m TAW (- 3,5 m tov de nulpas van de nieuwbouw) worden uitgegraven. Voor de omgevingsaanleg rondom deze nieuwbouw zullen eerder beperkte bodemingrepen (ca. 50 cm diep) plaatsvinden.

Ter hoogte van de zones waarin de bodemingrepen zullen plaatsvinden zullen aanwezige archeologische resten volledig vergraven worden bij het uitvoeren van de geplande werken indien de het archeologisch niveau wordt bereikt.

Welke aanwijzingen bevatten de bestaande en gekende bronnen over het archeologische potentieel van het terrein?

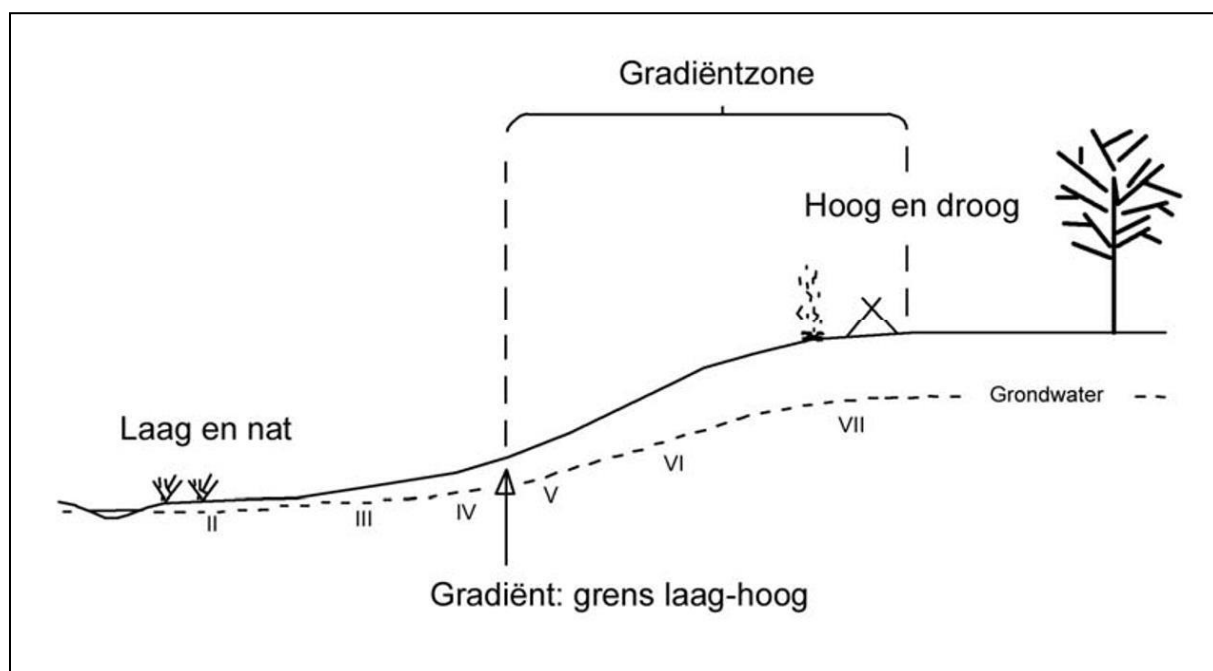
Potentieel voor steentijd artefactensites

Een belangrijk kenmerk van de culturen in de steentijd is dat de mens zich voornamelijk voedde door middel van jacht, visvangst en het uit de omliggende ecosystemen verzamelen van voedsel. Deze 'jager-verzamelaars' trokken door het landschap en verbleven alleen tijdelijk (dagen, weken) op een verblijf plaats. Het zijn vaak alleen de overgebleven vuurstenen werktuigen die verwijzen naar een dergelijke nederzetting, meestal aangeduid met de term kampement. Uit verschillende studies is gebleken dat veel van deze vindplaatsen met vuursteenartefacten uit het paleolithicum, mesolithicum en vroeg neolithicum voorkomen in overgangsgebieden van nat/laag naar droog/hoog: zogenaamde gradiënten. Dit verband is sterker naarmate de gradiënt markanter is, zoals op de randen van beek dalen. De meeste kampementen van jager-verzamelaars kunnen verwacht worden in de zogenaamde gradiëntzone, die zich uitstrekt vanaf de gradiënt (de grens tussen 'lage/natte' en 'hoge/droge' bodems) tot ca. 200 à 250 m in het droge deel (*Afb. 32*). Een verklaring voor deze relatie moet worden gezocht in de volgende factoren:

- Landschappelijke gradiënten worden gekenmerkt door het op korte afstand van elkaar voorkomen van een grote verscheidenheid aan vegetatie-typen. Dit brengt voor jager-verzamelaars met zich mee dat op

dergelijke locaties een grote verscheidenheid aan voedselbronnen op korte afstand voorhanden is in de vorm van planten en dieren.

- Rivier- en beekdalen vormden markante en goed herkenbare elementen in het door bossen gedomineerde landschap. Met name in het Laat Paleolithicum en Mesolithicum vormden de dalen de belangrijkste transportroutes.
- Langs eroderende oevers van rivieren en beken kunnen vuursteenhoudende terrasafzettingen aan het daglicht treden. In een begroeid zandlandschap kan een dergelijke ontsluiting een belangrijke bron van vuursteen zijn.
- Water geldt als constante en betrouwbare voedselbron door de aanwezigheid van vis.
- De nabijheid en bereikbaarheid van (drink-)water.⁵⁹

Afb. 32: Hypothetisch voorbeeld van een gradiëntzone (M. Verhoeven et al. 2010, fig 33, p.87).

Gelegen op de flank van een getuigenheuvel; met de vochtige beekvallei van de Zwarte Beek ten noorden en deze van de Helderbeek ten zuiden, zal het projectgebied een aantrekkingskracht hebben gehad op de prehistorische mens. Het in oorsprong matige archeologisch potentieel op het aantreffen van intacte steentijdartefactensites kan echter naar laag worden bijgesteld en dit door de latere ingebruikname midden in het centrum van de historische stadskern. Ook blijkt op basis van reeds gezette proefputten in de onmiddellijke omgeving van het projectgebied dat erosie zijn rol heeft gespeeld op deze locatie. Vermoedelijk zijn eventueel aanwezige prehistorische steentijd artefactensites dan ook vergraven en/of weg geërodeerd.

Potentieel voor (proto-)historische sites

Het onderzoeksterrein is gelegen binnen de historische kern van Beringen. De locatie is gelegen in het centrum van de middeleeuwse stad, ten zuiden van de kerk en ten oosten van de Markt. Het bestaande dubbelhuis uit de 18de eeuw zou bovendien mogelijk teruggaan op de verdwenen en versterkte kloosterhoeve 'Het Herenhof'. Op basis van het historisch kaartmateriaal kan worden besloten dat deze bebouwing tegen de kerkhofmuur aansloot. De juiste afbakening van oudere fasen van dit kerkhof is echter niet gekend.

Om deze reden wordt een hoge trefkans toegekend voor zowel sporen van tuinrichting als sporen van bewoning vanaf de middeleeuwen. Ook het aantreffen van sporen van begraving kan niet uitgesloten worden.

⁵⁹ Deeben, J. & E. Rensink (2005), 171-199; M. Verhoeven, G.R. Ellenkamp & D.M.G. Keijers (2010), 87, 101.

De kans op het aantreffen van sites uit de metaaltijden of de Romeinse tijd is kleiner vanwege de verstoringen door latere bebouwing, maar zeker niet onbestaande.

In onderstaande tabel (TABEL 1) wordt op basis van de reeds gekende informatie voor het onderzoeksgebied een verwachting voorgesteld voor de betreffende fase van het onderzoek (bureauonderzoek) voor het projectgebied. Het voorkomen van archeologische spoorcomplexen kan tenzij in omschreven gevallen nooit uitgesloten worden. Wanneer een verwachting voor een bepaalde periode niet van toepassing is, wordt dit omschreven in de tabel.

Periode	Verwachting onderzoeksgebied
steentijd	Laag
• paleolithicum (1.300.000 – 12.000 BP)	/
• mesolithicum (10.000 BP – 4.000 v. Chr.)	/
• neolithicum (5.250 – 2.000 v. Chr.)	/
metaaltijden	Laag
• bronstijd (2.000 – 800 v. Chr.)	/
• ijzertijd (800 – 57 v. Chr.)	/
Romeinse tijd	Laag
• vroeg-Romeinse tijd (57 v. Chr. – 69 n. Chr.)	/
• midden-Romeinse tijd (69 – 284 n. Chr.)	/
• laat-Romeinse tijd (284 – 406 n. Chr.)	/
middeleeuwen	Hoog
• vroege middeleeuwen (406 – 900 n. Chr.)	/
• volle middeleeuwen (900 – 1.200 n. Chr.)	/
• late middeleeuwen (1.200 – 1.500 n. Chr.)	/
nieuwe tijd	Hoog
• 16 ^{de} eeuw	/
• 17 ^{de} eeuw	/
• 18 ^{de} eeuw	/
nieuwste tijd	Hoog
• 19 ^{de} eeuw	/
• 20 ^{ste} eeuw	/
• 21 ^{ste} eeuw	/

TABEL 1: Archeologische verwachting per periode voor het onderzoeksgebied

Is verder aanvullend vooronderzoek noodzakelijk? Indien ja, motiveer de keuze van de te gebruiken methode.

Ja er is aanvullend onderzoek noodzakelijk. Vermits het bureauonderzoek niet ontegensprekelijk de afwezigheid van een bewaard archeologisch bodemarchief heeft aangetoond, en anderzijds op gegronde basis doet aannemen dat in het projectgebied een nog waardevol en intact bodemarchief aanwezig kan zijn, is verder onderzoek noodzakelijk.

De verzamelde gegevens laten tot op zekere hoogte toe een archeologische verwachting voor het projectgebied te formuleren. Het bureauonderzoek heeft op afdoende wijze aangetoond dat het projectgebied een waardevol en goed bewaard archeologisch bodemarchief kan bevatten, met name sporen van bewoning, en/of overige ingebruikname (tuin, mogelijk begraving) binnen de middeleeuwse stad.

Tot op heden is echter niet bekend op welk niveau het archeologisch vlak bewaard bleef en/of in welke mate het terrein al dan niet verstoord werd. Daarom wordt een aanvullend vooronderzoek met ingreep in de bodem aangeraden. Onderstaande tabel (TABEL 2) geeft een opsomming van de verschillende onderzoeksmethodes en een evaluatie ervan in het kader van het huidige project.

Onderzoeksmethode	Evaluatie positief	Evaluatie negatief
-------------------	--------------------	--------------------

Landschappelijk bodemonderzoek d.m.v. boringen en/of profielputten	Wordt uitgevoerd met het oog op het vaststellen van de opbouw van de ondergrond en het landschap.	Kosten-baten te duur om afzonderlijk uit te voeren gezien een proefsleuven-/proefputten-onderzoek nodig zal zijn (infra).
Veldkartering	Oppervlaktekartering is zeer geschikt om prehistorische en historische vindplaatsen op te sporen en een zicht te bekomen op de inhoudelijke en fysieke kwaliteit deze vindplaatsen.	Veldkartering is niet mogelijk gezien het gebied momenteel grotendeels bebouwd is.
Geofysisch onderzoek	/	Geeft geen gegevens over de chronologie van de eventueel gedetecteerde fenomenen. De resultaten moeten gecontroleerd worden met proefsleuven waardoor voor een onderzoeksgebied met een beperkt oppervlak de kosten-baten te duur is.
Verkennd archeologisch booronderzoek	Verkennd archeologisch booronderzoek is zeer geschikt om prehistorische sites, steentijd artefacten sites, op te sporen en een zicht te bekomen op de inhoudelijke en fysieke kwaliteit deze vindplaatsen.	Zeer tijdrovend en duur voor een gebied waar het potentieel naar prehistorie als laag wordt ingeschat. Dit onderzoek is minder geschikt om (proto-) historische vindplaatsen, i.e. vindplaatsen met grondsporen, op te sporen.
Waarderend archeologisch booronderzoek	Laat toe een beeld te vormen van de horizontale spreiding van de site	Enkel van toepassing na het detecteren van steentijd artefactensites
Proefputten in functie van steentijd artefactensites	Laat toe een beeld te vormen van de verticale spreiding van de site	Enkel van toepassing na het detecteren van steentijd artefactensites
Proefsleuven en proefputten	Een proefputten- en proefsleuvenonderzoek is zeer geschikt om (proto-)historische op te sporen en een zicht te bekomen op de inhoudelijke en fysieke kwaliteit deze vindplaatsen. Voor het onderzoeksterrein wordt geopteerd voor een combinatie van een proefputten- en proefsleuvenonderzoek waarmee de bodemopbouw, het archeologische niveau én verticale stratigrafie op het terrein bestudeerd en geëvalueerd kan worden.	Dit onderzoek is minder geschikt om prehistorische vindplaatsen op te sporen.

TABEL 2: Overzicht en evaluatie van de onderzoeksmethodes.

Op basis van de archeologische verwachtingen voor het onderzoeksgebied en de evaluatie van de verschillende onderzoeksmethodes om deze verwachtingen in te vullen, in combinatie met de historische ingebruikname evenals de aard van het terrein dat zich in een stedelijke context bevindt en deels bebouwd is, wordt geopteerd voor een **vooronderzoek met ingreep in de bodem in de vorm van een combinatie van een proefsleuven- en proefputtenonderzoek**. Op deze manier kan zowel de horizontale verspreiding van sporen en vondsten in kaart gebracht worden en krijgt men een zicht op de gaafheid van de natuurlijke bodem. Tevens kan op die manier de aan- of afwezigheid en indien aanwezig, de aard en de datering van ouder archeologisch erfgoed nagegaan worden.

De dekkingsgraad en schikking van deze proefputten en proefsleuven is van die aard dat ze toelaten om voldoende gefundeerde uitspraken te doen over de rest van het terrein wat betreft de te beantwoorden onderzoeksvragen. Van belang hierbij is dat hierdoor kan worden uitgemaakt dat er één of meerdere archeologisch relevante niveaus door middel van bijkomend onderzoek (opgraving) dienen onderzocht te worden? Op welke diepte deze zich bevinden en hoeveel opgravingsvlakken zullen moeten worden aangelegd worden om de archeologie en de stratigrafische opbouw van de site wetenschappelijk te documenteren en te begrijpen?

De methodiek voor verder onderzoek wordt verder uitgewerkt in het *Programma van Maatregelen*.

3. Samenvatting

De initiatiefnemer plant op een ca. 465 m² groot terrein aan de Markt 7 te Beringen, de bouw van een Grand Café/Brasserie. De huidige archeologienota betreft een aanpassing van een reeds bestaande archeologienota die door Aron Bvba ingediend werd op 20/06/2019 met ID 7803. Deze aanpassing was mogelijk omdat voor de geplande werken door de initiatiefnemer een nieuwe omgevingsvergunning aangevraagd werd.

Het terrein ligt volledig binnen de historische stadskern van Beringen, vastgesteld als archeologische zone (ID 5874).

Het onderzoeksterrein – kadastraal gekend als Beringen, 1ste AFD, Sect. C, perceel 191B en 193B (deel)⁶⁰ – is gelegen in het centrum van de stad Beringen en wordt omsloten door de Markt in het oosten, een appartementsgebouw in opbouw (Blok C, Markant gebouw) langs de Koerselsesteenweg ten zuiden en de Sint-Pieters-Bandenkerk ten noorden. Het terrein is momenteel langs de west- en noordzijde bebouwd, waarvan de hoofdbouw dienst doet als apotheek. De achterbouw is sterk met planten overwoekerd.

Het reliëf in de omgeving wordt gekenmerkt door het voorkomen van uitgesproken noordoost-zuidwestgerichte heuvels (Diestiaanheuvels), waarvan de toppen worden gevormd door ijzerzandsteen. Beringen-centrum is op de westflank van een zachte helling gelegen waarvan de langgerekte top zich ten oosten van het stadscentrum bevindt en die gevat zit tussen de vallei van de Zwartebeek (ca. 320 m ten noorden van het terrein) en de Helderbeek (ca. 725m ten zuiden). In het stadscentrum zijn deze hoogteverschillen vooral op de Markt zichtbaar. Tussen de zone aan de kerk en de tegenover liggende gebouwen is er een beduidend niveauverschil. Het terrein helt hier sterk af in westelijke en noordelijke richting, zo ook ten noorden van de kerk. Het terrein zelf is eerder vlak en stijgt lichtjes in oostelijke richting, van ca. 41,75 m TAW in het westen tot 42,5 m TAW in het.

Volgens de tertiair geologische kaart wordt de ondergrond in het onderzoeksgebied gevormd door *de Formatie van Diest*. De tertiaire afzettingen worden afgedekt door zandafzettingen, gekarteerd als *de Formatie van Wildert*. De bodemkaart geeft voor het onderzoeksterrein een OB-bodem weer.

Beringen kent zijn oorsprong waarschijnlijk in de 6de tot 8ste eeuw, maar werd voor het eerst vermeld in 1120. Beringen was een allodiale heerlijkheid, die volgens de traditionele geschiedschrijving deel uitmaakte van het patrimonium Sancti Adelardi, het erfgoed van Sint-Adelardus van Corbie. Toen de H. Adelardus in het klooster trad, schonk hij zijn patrimoniale bezittingen, waaronder naast Beringen ook Paal en Heusden, rond 770 aan de abdij van Corbië in Picardië, waar hij abt werd in 781 tot 827. De verdwenen kloosterhoeve 'Het Herenhof', die tijdens de middeleeuwen in het centrum van Beringen was gelegen (t.h.v. het onderzoeksterrein, Markt 7) zou hiernaar refereren. In de 13de eeuw verkreeg Beringen de stadsrechten. Kort nadat Beringen van de graaf van Loon in de 13de eeuw zijn vrijheid had verkregen, werd de stad omwald. Drie poorten verleenden toegang tot het stadscentrum.

Door zijn gunstige ligging bij een knooppunt van verkeers- en handelswegen werd Beringen verschillende keren belegerd, ingenomen en vernield door militaire eenheden in de loop van de 15de, 16de en 17de eeuw. De grondige verwoesting van de stad in 1654 door de troepen van Karel van Lorreinen kwam Beringen nooit te boven. De stad verviel tot een eenvoudig landbouwdorp. In 1826 begon men met het dempen van de grachten en het slopen van de wallen.

Cartografische en iconografische bronnen tonen het onderzoeksterrein steeds in het centrum van de middeleeuwse stad, ten zuiden van de kerk en ten oosten van de Markt. Het bestaande alleenstaand dubbelhuis dateert uit de 18de eeuw en zou teruggaan op een oude hoeve. Volgens meerdere literaire bronnen zou het hierbij gaan om de verdwenen en versterkte kloosterhoeve 'Het Herenhof'. De situatie zoals afgebeeld wordt op het historisch kaartmateriaal wijzigt nauwelijks en is vergelijkbaar met de huidige toestand. De hoofdbouw van het 18de eeuwse dubbelhuis wordt tot op heden als apotheek gebruikt. Verder is alle cartografische bronnen een aanbouw zichtbaar die doorloopt in het noordelijke en oostelijke deel van het perceel. Het meest oostelijke deel van deze aanbouw werd in het laatste kwart van de 20ste eeuw gesloopt.

⁶⁰ De bestaande bebouwing loopt over een kleine oppervlakte in het noorden door op perceel 193B. Om deze reden wordt dit perceel binnen deze archeologienota mee opgenomen.

Binnen het projectgebied zelf werd tot op heden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd. In de CAI staan in het centrum slechts twee locaties aangeduid. Tijdens rioleringswerken op de Markt kwam een waterput uit de Nieuwe Tijd tevoorschijn (CAI 55192). Verder brachten archeologische opgravingen in de Sint-Pietersbandenkerk (CAI 51963) aan het licht dat er in de 9de-10de eeuw (Karolingische periode) al een kleine zaalkerk met aansluitend koor op dezelfde plaats stond.

Verder vond recent archeologisch onderzoek plaats rondom het terrein, in het kader van de herontwikkeling van de College-site en het oude stadhuis. Op de Collegesite werd in de periode 2016-2018 door *Aron bvba* een geofysisch onderzoek en proefputten en -sleuvenonderzoek uitgevoerd.⁶¹ Een archeologische opgraving ter hoogte van twee deelzones ter hoogte van de Collegesite werd door *ABO Group* uitgevoerd en vond in het voorjaar van 2019 plaats. De resultaten van dit onderzoek zijn momenteel echter nog niet gekend. Ter hoogte van het voormalige stadhuis werden in 2018 door *Aron bvba* twee proefputten aangelegd.⁶² De oorspronkelijke bodemopbouw van het terrein bleek hier sterk geroerd door recente menselijke activiteit. Een vervolgonderzoek op deze locatie werd niet nodig geacht.

Het bureauonderzoek heeft de hoogstwaarschijnlijke afwezigheid van archeologische waarden niet kunnen aantonen. Meer nog, het bureauonderzoek heeft aangetoond dat het onderzoeksgebied een waardevol en goed bewaard archeologisch bodemarchief kan bevatten, met name sporen van bewoning, en/of overige ingebruikname (tuin, mogelijk begraving) binnen de middeleeuwse stad. Een vervolgonderzoek is dan ook noodzakelijk.

Op basis van de archeologische verwachtingen voor het onderzoeksgebied en de evaluatie van de verschillende onderzoeksmethodes om deze verwachtingen in te vullen, in combinatie met de historische ingebruikname evenals de aard van het terrein dat zich in een stedelijke context bevindt en deels bebouwd is, wordt geadviseerd voor een **vooronderzoek met ingreep in de bodem in de vorm van een combinatie van een proefsleuven- en proefputtenonderzoek**. Op deze manier kan zowel de horizontale verspreiding van sporen en vondsten in kaart gebracht worden en krijgt men een zicht op de gaafheid van de natuurlijke bodem. Tevens kan op die manier de aan- of afwezigheid en indien aanwezig, de aard en de datering van ouder archeologisch erfgoed nagegaan worden. Van belang hierbij is dat hierdoor kan worden uitgemaakt dat er één of meerdere archeologisch relevante niveaus door middel van bijkomend onderzoek (opgraving) dienen onderzocht te worden? Op welke diepte deze zich bevinden en hoeveel opgravingsvlakken zullen moeten worden aangelegd worden om de archeologie en de stratigrafische opbouw van de site wetenschappelijk te documenteren en te begrijpen?

⁶¹ Van de Staey ea. (2018a).

⁶² Van de Staey ea. (2017); Van de Staey ea. (2018ba).

